

Hentchak :

Organe Central

DU PARTI

HENTCHAKISTE

ՀԱՆՆԵՐՈՐԳ

Journal Arménien

mensuel

XX Année

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՕՐԳԱՆ ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՂ ԱԶԳԸ ՇԱՀԱԳՈՐԾՈՒՈՂԻ ՀԱՆԴԵՂ

Ո՞վ է շահագործող ազգը:

— Դա՛ մեր փաշաները, էփենդիները, բեգերը, աղաները, սուլթանական զուան. առաջ ծունկ չոքող, նրա նետած փշրանքներով իրենց որովայնը պարարտացնող, թուրք բռնապետության այն ամեն կարգի հա՛յ սպասաւորները և ստորակներն են, որոնք զոհ՝ որ իրենց գլուխը թողնում են իրենց ուսերի վրան, կեանքի վոյսթեան ուրիշ նպատակ չունին, եթէ ոչ մինչև գետին երկրպագել, շողորթթել, ստել, ամեն տեսակ հրեշտային աճալարաւորութիւնների մէջ մտնել, սուլթանական կառավարութեան ծածուկ ու յայտնի գործիքը հանդիսանալ և, որպէս ա ի ը ո ղ պ ե տ ու թ ե ա ն կազմի մէջ մտնող մի մասնիկ, կողոպտել, հարստահարել, իրաւաթափ անել արտադրող, աշխատող, դասակարգին: Մեր խօսքը այդ շահագործողների մասին է, որոնք չեն մոռնում գերազանցօրէն ազգ տիրադուր տալ իրենց, որովհետև, դասակարգային կուռի մէջ կլանող ամբողջութիւնը իրենց և իրենց արբանեակ տարրերին են համարում:

Ո՞վ է շահագործող ազգը:

— Դա մեր գերազանցօրէն անպէտք եկեղեցական-կղերական դասակարգն է, որ միշտ և ամէն պարագայի ունի թէ՛ տաք և թէ՛ ցուրտ բերան: Նոյն բերանը և՛ անէծք է և՛ հայհոյանք, նայելով թէ ո՞րն է ձեռքնու իր դասակարգային շահին: Դա է, որ իր տաճարը, «վեհագոյն էակին» չտակացրած իր բնակարանը, իր սրբութիւն սրբոյր պատրաստ է ամէն տեսակ պրօպագանդային վաշտ գարձնել և աշխարհի զօրեղների առաջ բուրվառել, նոյն խակ եթէ նրանք մարդակերպ հրեշներ լինէին; միայն թէ նրանք իր եկեղեցա-կրօնական արտօնութիւնների պաշտպանը լինէին, — այսինքն իր դասակարգային տիրապետութեան սեպհական գործիքներին չդիպչէին: Նա գիտէ «սուրբերի կարգը» դասել, «Աբրահամու գիրկը» հանգնեցնել ժողովրդային զանգուածներին արեան և արտասուքի մէջ լողացնողներին՝ միայն թէ նրանք մետաքսներով ժամին իրենց «հոգու փրկութեան» տուրքը առա՛տ տալին, և ո՛րքան մեծագումար, ա՛յնքան աւելի

լաւ և յաւիտենական փրկութեան աւելի իրաւունքներ ունեցողներ:

Այդ դասակարգն է, որ քարոյցնում, մթայնում է ժողովրդային զանգուածների գիտակցութիւնը, նրանց կերակրում է բնագանջական սնամէջ խօսքերով, քարոյում է հնազանդութիւն, հեղութիւն, համակերպութիւն Չարիքի, օրուան զօրաւորի դէմ, և այդ բոլորը նրա համար, որ այս աշխարհի թշուառութեան բովից անցնելով՝ մաքրուի, դուռի և միւս աշխարհի երանութիւնները վայելի, — այն աշխարհի՝ որի մասին ստույգ ոչինչ կարող է ասել և՛ ինքը՝ յորդորողը: Սա անդաւաճան ընկերն է սուր ունեցող զօրաւորի, նրա գօտին օրհնողը, նրա ճակատը իւր քսող և «օծեալ ճեռն» անողը: «Հօտը» պարտաճանաչ է, ամէն ինչ կարգին դնում է, երբ «հօտը» հաւատարմօրէն անցնում է փարախով, այնտեղ թողնում է իր բուրդի մէկ մասը, — տալիս է «Աստծուն» ինչոր Աստծուն է» և այնտեղից դուրս վալուց յետոյ՝ դրսեւում էլ տալիս է «կայսերը այն՝ ինչոր կայսերն է» . մէջտեղը ի՞նչ է մնում — տանջանքի մի կեանք, բարձունքները մի օր երթալու և լաւ վայելելու համար, որովհետև նրա համար փարը այլևս տեղ և տպաստանարան չկայ: Ազգ ասածը, խակապէս, սա է. և հայը՝ ճշմարիտ հայ է, ազգը՝ ուղիւ և արդար ազգ է, եթէ իր յետեւից է գնում: Հայը այնքան աւելի լաւ՝ մեծ տիրացու ազգ է, որքան որ այս դասակարգի իրէջօղիան կընդունի, ու նրանով կընթանայ, և որովհետև եկեղեցի, եկեղեցական դասակարգ Ազգ ասել է, — և սա մտել է հայի ուղին ու ծուծի մէջ — ուստի՛ սա էլ ազգ տիրադուր իրեն և իր հետեւողներին է վերապրում, ու շարունակում է իրենից դուրս եղողներին խորթ, օտարներ, անհարադատներ համարել և իրեն չհետեւողներին Ազգի անդամներ չնկատել: Սա էլ, սա էլ շահագործող Ազգ դասակարգն է, որ վայելում է ուրիշի քրտինքի փատտակը և այդ ուրիշին իրեն պատուանդանը դարձնում՝ բարձրացման և վայելքների համար: Բացառութիւն, — անշուշտ, կարող է պատահիլ. բայց այդ բացառութիւնը չի յառաջանում իր դասակարգային գաղափարաբանութիւնից, բացառութիւնը հետեւանք է բացառութիւն կաղմողի այն միջավայրին, ուր նա ծնուել, ապրել և կաղմակերպուել է, ուստի և ստիպուել է դասակարգից դասակարգ անցնիլ, իր դասակարգից դուրս այլ դասակարգերի ըզ-

ձանքներն էլ ի նկատի առնել և երբեմն նրան յարմարուիլ:

Ո՞վ է շահագործող ազգը:

— Դա՛ մեր բուրժուա, կապիտալիստ, սեպհա-կանատէր, կռիւող, կողոպտող դասակարգն է, — այսինքն է՛ն աղիւ, է՛ն պատուաւոր Հայ ազգը, որ կողոպտալի՝ լալով, կողոպտալ՝ ողբալով — բայց այդ բոլորը արտաքին է: Իր էութիւնն է ընչազրկել ո՞վ և մորթի ի՛նչ գոյն էլ որ ունենայ: Ազգ, հայրենիք՝ ամէն ի՛նչ սա ինքն է. ով իր դասակարգային շահի շրջանակի մէջը մանի՝ նա էլ ազգի անդամն է, եթէ ո՛չ, ամէն ինչ վերջացած է, որովհետեւ իրենից դուրս Հայ ազգ գոյութիւն չունի:

Ահա՛ սրանք, այս տարբեր երեք ազգերն են, որ ի մէկ ձուլուելով՝ կազմում են պաշտօնական, տիրող Հայ ազգը, ուրեմն և ազգի անունով վճիռներ արձակողները, — այդ յաւակնութիւնը իրենք ունին:

Եւ ահա այս Ազգը կեղծաւորական մի իրարանցումի մէջ է մտել վերջերս, երբ ականջին է Հասել, թէ Հայաստանում տիրում է սո՛վ, թշուառութիւն, ժողովրդի ստուար մասը գաղթում է, թողած տուն ու տեղ՝ փախչում է օտա՛ր, հեռո՛ւ երկիրներ: Ու այս Ազգը ի՛նչ է ուզում անել այդ արհաւիրքի, այդ քայքայման խուճապի առաջ. — ոչի՛նչ, նա տալիս է բաւերի իր արգահատանքը, իր յաւակցութիւնը և երբեմն երբեմն էլ ողորմութիւններ է ուղարկում՝ ցաւերը դարձա-նել ու, վշտերը աճող քեղ և համար: Բայց շըր-թունքով կարեկցութիւն արտայայտող այդ Ազգը ամէ-նից առաջ ինքն իրեն հարց պիտի տար՝ թէ արդեօք ինքը մի աստիճանով, մի մե՛ծ աստիճանով պատաս-խանատու չէ՞ այդ արհաւիրքին, այդ քայքայումին, ինքը մասնակցութիւն չի՞ ունեցել ընդհանուր կողոպու-տին, ընդհանուր յափշտակութեան:

Ճաճկահայը քայքայում է. բայց այդ աչսօրուա-նից չէ, դա ունի իր յարատեւ, իր մնացուն պատճառ-ները. մի՞թէ դուք չգիտէք դրանք. դուք չէ՞ք որ ոչ միայն մինչև վերջ խուլ ձեւացաք բողոքող ձայնին, այլ այդ ձայնը խեղդել ուղեցիք ձեր առ-օրեայ ընթացքով, ձեր գործունէութեամբ՝ ձեր եկեղեցիների, ձեր սրբութիւնների մէջ քարոզելով. դեռ միայն այդ չէ, դուք միայն բացառական չէք եղել. դուք դրական ոչ թէ հանդիսացել տաճկահայի աշ-խատաւոր, արտադրող ժողովրդի թուրք բռնապետու-թեան դէմ մղած կռուի մէջ. դուք ո՛չ միայն անտարբեր՝ չէիք դիմել եք բռնել, ո՛չ միայն կռուող տարրին ոչ, օգնութիւն չէք բերել, ո՛չ միայն ձեր ճիգը՝ չէք միացրել, — այլև դուք յայտնադես անցել եք Սուլթանի և նրա գործակալների կողմը. դուք ո՛չ միայն մի կողմից կեղեքել եք Հայ աշխատաւոր ժողովրդին և նրան համակերպութիւն քարոզել, այլև ձեր քսակների բե-րանը առա՛տ առա՛տ Սուլթանի առաջը բանալով՝ նրան միջոց եք տուել իր ոյժերը կապուրելու և մեղ՝ նրա բռնապետութեան դէմ կռուողներին հալածելու, ջնջե-

լու, վաքավատին ցրուելու: Ի՛նչ ցաւակցութիւն, կեղծաւորներ, դուք վաչելում եք ձեր ցանածը, ձեր հասցրածը: Վրդովւում է ձեր խիղճը, աղեկոծւում է ձեր սիրտը, — բողոքող, կռուող, արեան ճանապարհը բռնող ժողովրդի կողմը անցէք, ոչ թէ տուեցէք նրան, որպէսզի տապալուի բռնութեան այն ամբողջ, որ անպա-կաս է անում թշուառութեան, ցաւերի այն անհունու-թիւնը, որի առաջ ձեր կոծրացած խիղճն անգամ երբեմն երբեմն շարժուել է սկսում: Ճաճկահային օգնե՛լ եք ուզում, — միջամտեցէք նրա քաղաքա-կան կռուի-ն, բերեցէք ձեր դասակարգի էլ օգ-նութիւնը, գէթ այնքանով, որքան որ ձեր դասակարգի շահն այդ կարահանջէր, եթէ ծալալեղ եսասէրներ դուք չէք: Բայց կանե՞ք այդ. արեցի՞ք անցեալի մէջ: Ո՛չ և ո՛չ: Երբ ո՛չ, ուրեմն, կեղծաւորներ, ձեր այդ վախասին՝ միայն արհամարհանքի ժայռին պիտի բաղխի: Ժողովուրդը, աշխատաւոր տարրը գիտէ իր անեղիքը, նա իր ճանապարհով կերթա՛յ առանց ձեզի: Եթէ նա դեռ կատարեալ գիտակցութիւն չունի որ դուք էլ, ձեզանից ամէն մէկն էլ մի մի սուլթաններ եք, նա մի օր այդ գիտակցութիւնը կունենայ, անպա-հով եղէք այդ մասին, և վա՛յ ձեզ այն ժամանակը:

Կովկասի շատ զիւղեր սովի ճիրաններում թփր-տում են, ցարի գաւառապետներն անգամ « ողորմած մարդոց » ուշադրութիւնն են հրաւիրում որբերին և անօգնականներին ձեռք կարկառելու: Ու մեր բուր-ժուաղիան իրեն բռնադատ ու թէ տեսնում գէթ մի բան անելու. անշուշտ՝ մեղադրանքի ամբողջ բեռը ծանրացնելով ո՛չ իր, այլ ուրիշների վրան: Թողնեք առայժմ բիւրօկրատիայի և ցարիզմի պատասխանատու-թեան բաժինը, բուրժուաղիան չէ՞ր ցանկանալ ինքն իրեն մի փոքր հաշիւ տալ, թէ այդ տառապող վայրերի աշխատաւորների քանի՞ քանիսի՞ ձեռքերն ու ոտքերն է կտրուել տուել իր մեքենաներով. քանիներն՝ ուրբ, անտէր, անօգնական է դարձրել՝ նրանց պահպանողնե-րին իր գործարանների խեղդիչ մթնոլորտի մէջ սպան-նելով: Յաւելու ջիգ է ցոյց տալիս ինքը. բայց չէ՞ որ այդ անպաշտպանների հայրերի, եղբայրների ար-տադրած աշխատանքի պտուղից զրկելն է պատճառ, որ հազարաւոր բնտանիքներ սովի և թշուառութեան մէջ են տապալկուում: Իրենց խիղճը աւելի թեթեւ չէ՞ր լինիլ, եթէ մի փոքր աւելի քիչ յաւելալ-արժեքներ իւրացնէին, այսինքն աշխատաւորի վատտակից մի քիչ նուազ գողանալին: Հայ կալուածատէ՛րն է ողորմաճու-թեան բաւեր խաղացնում, բայց չէ՞ որ ինքը առաջին և է՛ն մեծ ազդակն է եղել այն խեղճութեան, որի մէջ ժողովուրդը լողում է:

Հայ բուրժուաղիայի էղէօլօգները, նրա շահերի հաւատարիմ հրապարակախօսներն են վրդովւում. բայց ի դուր չէ՞ այդ. օ՛, դուք՝ կեղծաւորներ, դուք՝ ողոր-մութիւն կազմակերպողներ: Դուք որ թշուառութիւնը ճոխութեան կողքին անհրաժեշտ դատողներ եք, դուք որ հզօրագոյնի իրաւունքի փաստաբանն եք, դուք, որ

ճարդկային շահագործութեան արդարացնողն էք՝ ձեր բուժ զբժնով, դուք էլ սրտի դառնութիւն էք զգում, երբ թշուառութեան ծովն էք տեսնում ձեր առաջ, բայց դա ձեր իդէօլոգիայի արդիւնքն է. դա ձեր ցանկացածն է, ձեր որդին, ձեր դասուրը, ձեր արտադրածը, ձեր գործն է: Եւ երբ դուք ստեղծում եւ վաւերացնում էք մի զրուծիւն, որի անմիջական պատասխանատուն դուք եւ ձեր դասակարգն էք, — այն ժամանակ ձեր կեղծաւորական վայնասին բուրժուազական մի ճիշդ էլ կմնայ, ճիշդ որ արձակողն իսկ զարհուրում է կեանքի իր տարած չաղթութիւնից, իր տիրապետութիւնից, իր քաղաքակրթութիւնից:

Փաշա, էֆէնդի, գեներալ, պետական ամէն պաշտօնականներ, ցարի եւ սուլթանի դռան ամէն սպասաւորներ՝ սրանք Բռնապետութեանց բոցնի մէջ եղող այն որդերն են, որ ուսում են ժողովուրդը:

Բեգեր, ազաներ, կալուածատէրեր, կապիտալիստներ, ամէն դասակարգի բուրժուաներ՝ սրանք բոլորը ա Վ զ ա կ ե ը ն ե ի ն:

Եկեղեցական դասակարգ, — սա ամէն ուսողի բաժնեկիցն է, ամէնի էլ բնիկն է, ամէնին էլ օրհնող, միայն թէ իր մասնակցութիւնը չմերժուի:

Ազգեր եւ ժողովուրդներ շահագործող դասակարգի կարեկցութիւնը, ցաւակցութիւնն անգամ ետական շահի արդիւնք է: Շահագործման շերեփը ձեռքին՝ առ առուելն արհամարհանքի փշրանքներ ունի նա նետելիք, մինչդեռ այդ փշրանքներն իսկ գ ո ղ օ ն են:

Այս բոլորից յետոյ, դու՛ աշխատաւոր, դու՛ արտադրող, դու՛ պրօլետարիատ դասակարգ, լինիս ծառկատանի մէջ, լինիս Կովկասի մէջ, երկու տեղ էլ Ա Վ զ ը ուսող, երկու տեղ էլ Բռնապետութեան ազդակների հետ քո ուսիդ վրան հեծնող դասակարգերից դու սպասելիք չունիս, քո փրկութիւնը պիտի գայ միայն եւ միայն քո դասակարգից, այսինքն քեզանից: Այն օրը՝ երբ դու քո դասակարգային շահերը կհասկանաս, դու արդէն քո ապատաղրութեան առաջին անկիւնաքարը դրած կլինիս: Հեռու քեզ՝ այդ դասակարգերի հերոսներից, նրանք քոնը չեն, նրանք քո դասակարգային գիտակցութիւնը մթնացնողներ են: Դու լի՛նչ ունիս անելիք. — եթէ ոչ ճանաչել շահագործող Ա Վ զ ի իրական վերաբերմունքը դէպի քեզ՝ շահագործուողը, եւ դասակարգային կռուանի վրայ կանգնած՝ մղել քո ք ա ղ ա ք ա կ ա ն եւ տ ն տ ե ս ա կ ա ն կ ու իւ ղ, միշտ քեզի առաջնորդ ունենալով « պրօլետարներ բոլոր երկրների՝ միացե՛ք » նշանաբանը: Բո՛ւ փրկութիւնը, քո ապատաղրութիւնը միայն եւ միայն քեզանից եւ քո ձեռքովդ պիտի գայ, իսկ այդ կլինի միայն այն ժամանակ, երբ արտադրութեան գործիքները եւ փոխանակութեան միջոցները լսմբողջ ընկերութեան սեպհակաւորութիւնը կդառնան եւ դու քո հալընիքիդ այլեւս ո՛չ թէ խորթ, այլ հարազատ, բաժին ունեցող գաւաղը կդառնաս: Իսկ մինչ այդ կու՛ի:

ԹԻ ԻՆՉ Է ՍՈՎՈՐԵՑՆՈՒՄ ՍՕՑԻԱԼ ԴԵՄՕԿՐԱՏԻԱՆ

Արտադրող (գործաւոր դասակարգ, պրօլետարիատ) դասակարգի ապատաղրութիւնը ճարդկային բոլոր էակիների արտադրութիւնն է՝ հաւասարադէս՝ առանց սեռի եւ յեղի խտրութեան:

Արտադրողները ազատ կլինեն միայն այն ժամանակ, երբ արտադրութեան բոլոր գործիքները եւ միջոցները (հող, գործարան, մեքենայ, նաւեր, երկաթուղիներ, բանկեր, վարկային ամէն հաստատութիւններ, եւ այլն) տէրը իրենք կլինեն:

Արտադրութեան գործիքները երկու ձեւով կարող են սրտկանել արտադրողներին.

Ա. — Անհատական սեպհականութեան ձեւով. — մի ձեւ, սակայն, որ երբեք զոյտութիւն չի ունեցել՝ որպէս ընդհանուր եւ համատարած իրողութիւն: Սեպհականատիրութեան այդ ձեւը՝ կապիտալիստական ճարտարագործութեան ազդեցութեան տակ՝ հետզհետեւ յապաւուելու, կրճատուելու վրայ է:

Բ. — Հաւաքական սեպհականատիրութեան ձեւով: Կապիտալիստ ընկերութեան զարգացումը իր մէջ բովանդակում է այս ձեւի սեպհականատիրութեան թէ՛ նիւթական եւ թէ՛ մտաւոր անարբեր:

Որպէսզի արտադրութեան գործիքները ընկերականացումը տեղի ունենայ, անհրաժեշտ է որ պրօլետարիատ դասակարգը կողմակերպուի ինչպէս ու ը ո յ ն ք ա ղ ա ք ա կ ա ն կ ու ս ա կ յ ու թ իւ ը եւ իրեն առաջնորդի յեղափոխական գործունէութիւն:

Որպէս ուրոյն քաղաքական կուսակցութիւն, պրօլետարիատը պիտի աշխատի նախ քաղաքական իրաւունքներ ձեռք բերել, ապա քաղաքական իշխանութիւն, — տիրապետել պ ե տ ու թ իւ ը եւ յ ե ղ ա փ ո խ ե լ ներկայ ընկերային կազմը՝ համաձայն իր բուն նպատակին, այն է՝ արտադրութեան գործիքները եւ միջոցները համայն ընկերութեան սեպհականութիւնը դարձնել:

— Ընկերաբանական վերջին հետախուզութիւնները ցոյց են տալիս, որ ճարդկային ընկերութիւնները իրենց ընկերական կեանքը սկսել են հողի եւ նրա արտադրութեան համայնական տիրապետութեամբ:

Կան երկրներ, ուր ընկերային զարգացման պատճառով այդ շրջանը դեռ չի գոցուել, այդ տեղերում համայնական հողատիրութիւն տակաւին գոյութիւն ունի որոշ չափով:

Համայնական հողատիրութեան նախկին ձեւը դեռ գոյութիւն ունի Ռուսաստանում, Զապա կղզում եւ Հիւսիսային Աֆրիկայում՝ արաբական Կաբիլ ցեղի մէջ, եւ այլն: Միջանկեալ կերպով ասենք որ հողի համայնական տիրապետութեան այդ ձեւը քայքայուելու վրայ է ամէն տեղ էլ:

Ուսումնասիրութիւնները ցոյց են տալիս և՛ այն, որ անհատական սեպհազական ատիւթիւնը երբեք երեւում է, նա վերաբերում է բացառապէս միայն անձին և անհատական գործածութեան համար եղած առարկային: Օրինակ՝ սոյաննուած կենդանիների խորքը (զապանները մորթը), պարտուած թշնամուց յափշտակուած կողովուորը, զանազան զարդարանքներ, դէնքեր, և այլն: Եւ այդ բոլորը անձնական սեպհազական ատիւթիւն էին համարուած, քանի որ կրողը, ձեռք բերողը ինքնին կար: Տեւեռելուց յետոյ այդ բոլորը թաղուած էին գերեզմանի մէջ, սեպհական նատիրոջ գիտելի հետ միասին: Հայոց պատմութեան մէջ Արտաշէսի թագման պարագան բաւականին լուսաբանում է ծարրկային ազգի զարգացման այդ շրջանը՝ անձնական սեպհականատիրութեան նկատմամբ:

Ուրեմն ընկերային կեանքի ծագման սկզբնական շրջաններում անձնական գործածութիւնը միաժամանակ թէ՛ պատճառ և թէ՛ սահման է եղել սեպհազական ատիւթիւն:

Հողի և իր արտադրութեան անհատական սեպհականատիրութիւնը, հաճեճապար, նորագոյն ժամանակների երեւոյթ է:

Աւատական ընթերցի ժամանակ ամէն տեսակ հողատուրքերի ենթարկուած՝ հողային սեպհականութիւնը, որպէս անհատական անձեռնմխելի իրաւունք և ժառանգներին բացարձակապէս անցնելու մի առարկայ, իր օրինական տիրապետութեան մէջն է մտնում 1789-ից յետոյ: Փրանսիական Մեծ յեղափոխութիւնը, հողի անհատական սեպհականատիրութեան իրաւունքը օրինազրքի մէջ տիրող օգի զարձրեց և կաղծակերպեց անձնական սեպհականատիրութեան այն ընթերցը, որի մէջ ապրում են մինչև ցայդ կապիտալիստ բոլոր աղբերը: Անշուշտ՝ բոլոր աղբերի հողային ներկայ ընթերցի շրջանը 1789-ից չսկսուեց. կան երկիրներ՝ ուր շատ յետոյ անտեսական այդ պրօյեսը կատարուեց. բայց բուրժուազիայի բացարձակ տիրապետութիւնը, քաղաքական և տնտեսական զեկալարիչ իր սկզբունքներով, սկսում է փրանսիական բուրժուազական առաջին Յեղափոխութիւնից. թէև մինչ այդ նոյն այդ սկզբունքներով կատարուել էր Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգների Յեղափոխութիւնը, բայց նա չէր ունեցել համաշխարհային այն նշանակութիւնը և հետևանքը՝ ինչո՞ր ունեցաւ Փրանսիականը:

Սեպհականութիւնը անձեռնմխելի և նուիրական իրաւունք լինելով, ոչ ոք չի կարող նրանից զրկուել, բացի այն պէպքում երբ՝ օրինաւորապէս հաստատուած՝ հասարակական անհրաժեշտութիւնը այդ կապահանջի բացայայտութեն, և այն պայմանով, որ արդար և նախնական վարձատրութիւն կարուի:

Այդ սկզբունքը սկսաւ բուրժուազական արդի ընկերային կանոնաւորիչը դառնալ, իր յետեւ ունենալով քաղաքական կեանքի ամբողջ կաղծը:

Եւ բուրժուազական տիրապետութիւնը, իր ընթերցը անբաժան բունի միջոցներով, խաբեբայութեամբ, խարդախութեամբ, զօրեղին տիրապետի յատուկ ամէն զէնքերով զինուած՝ ջանաց ամէն կերպ վերջ տալ հաւաքական կամ համայնական սեպհականատիրութեանը, ուր որ նա գոյութիւն ունէր:

Չնայելով տիրող դատակարարի այդ ձիղին, այնուամենայնիւ անկարելի եղաւ բոլորովին կլանել, ջնջել հաւաքական սեպհականատիրութեան ամբողջականութիւնը՝ նոյն իսկ բուրժուազական կուտուրայի մայր համարուող երկրներում:

Համայնական հողերի, համայնական խոտատեղերի, պետական անտառների, «խաղաղատեղերի», և այլն, գոյութիւնը, որպէս մնացորդներ՝ դրան սպառնոյց:

Եւ ահա թէ ինչու համար Սոցիալ-Դեմոկրատական Կուսակցութիւնը ասում է թէ՛ անհատական սեպհազա-

կանատիրութիւնը, որպէս ընդհանուր և համատարած մի իրողութիւն, երբեք տեղի չի ունեցել, և թէ ստացուածքների տարածեթօրէն անձնական գործածութիւնը պահուել, իրաւակարգ է եղել միայն այն ժամանակ, երբ տիրում էր փոքր ճարտարագործութիւնը, արտադրութեան մանր եղանակը: Իր սեպհական արտադրքը վարող-ցանող դիւզացին, իր բաղովներով հինող-գործող ստացանիւր, իր երկաթագործով և մուրճով գործող քանդակագործը և քարաաշը, իր ներկի կտրատի առաջ չոքող և իր վրձնիով գործող ներկարարը, իր դուրով՝ շաղափով և ուրագով աշխատող հիւանդ, իր կաշեկանակով մաքրող խաղախորդը, իր հերիւնով և թելով գործող կօշկակարը, — սրանք բոլորը ո՛չ միայն անուանական կամ օրինական, այլ իրական սեպհականատէրեր էին, որովհետև նրանք անձամբ էին գործածում իրենց սեպհականութիւնը և իրենց գործիքները: Այդ դէպքում սեպհականութիւնը գոյուած, կցուած է սեպհականատիրոջ հետ, սեպհականատէր և սեպհականութիւն նոյնա՞նում՝ միևնոյն անձի մէջ են արտացոլանում: Այստեղ արտադրականութիւնը կախում ունի արտադրողի, աշխատողի, գործաւորի, սեպհականատիրոջ ճարպիկութիւնից, նրա վարժութիւնից: Որովհետև մէկը առանց միւսի չէ, և մէկի գոյութիւնը միւսի գոյութեան պայմանն է, ուստի մին չի կարող վատուել, առանց որ դրա անմիջական հետևանքը չանցնէր միւսին. թուայա՞ւ, տկարացա՞ւ մէկը, — թուլանում, տկարանում է և՛ միւսը, այնքան որ սերտ են նրանց յարաբերութիւնը: Սեպհականատէրերը այդ ժամանակ օգտակար դեր են ունեցել արտադրութեան մէջ:

Բայց երբ հողային սեպհականութիւնը ընդարձակում, ճեճանում, ահագին չափեր է ստանում, երբ ճարտարագործութիւնը ձեւափոխում, խոշորանում է և հասարակ գործիքներին փոխարինում են հոկաչական մեքենաները ու մեքենայագործական աշխատանքը և տիրում է խոշոր արտադրութեան եղանակը, — այն ժամանակ տակաւ առ տակաւ անհատական սեպհականութեան գործածական, իրական և օգտակար բնաւորութիւնը այլևս ձգտում է չքանալ, խալաւ անհետանալ:

Երբ դիւզացու առաջուան մի կտոր հողի փոխարէն տիրում է հազարաւոր արտաւար տարածութիւն ունեցող անշարժ կալուածատիրութիւնը, և այլևս սեպհականատէրը չէ որ անձամբ վարում, ցանում, հնձում, կալսում և շտեմարանում է, այլ իր մարաբաները, իր ազարակալանները, իր օրաւարձու աշխատաւորները և վարձակալները. երբ ձեռքով գործածող դաղիկահիւն փոխարինում է մեքենայ-դաղիկահիւն, իսկ ձեռքով շարժուող կտակ սանդղին՝ մեքենայ սանդղը. երբ հասարակ սրդի տեղը բռնում է մեքենայ-սրդը, սեպհականատէրը ո՛չ հիւսում, ո՛չ գործում և ո՛չ էլ սրցում է, այլ այդ բոլորը անում են նրա վարձու աշխատաւորները. — այդ ժամանակ, ահա՛, սեպհականութիւնը թէև օրինական կամ անուանական, բայց սեպհականատէրը այդ սեպհականութեան անձնական գործածութեան յատկութիւնը արդէն կորցրել է: Այդ դէպքում սեպհականատէրը այլևս զօգուած, կցուած չէ. իր սեպհականութեան հետ, նրա հետ նոյնութիւն չի կաղծում: Արտադրականութիւնը, այդ դիւզուածում, անկախ է. այլևս որ և է կախումն չունի սեպհականատիրոջ անձնական յատկութիւններից: Սեպհականատիրոջ պարագայութիւնը, ճերութիւնը, թուլութիւնը, բացակայութիւնը, փոխարինական և մտաւոր անկարողութիւնը որ և է աղբեցութիւն և կաղ չունի արտադրոյթի որակի և քանակի հետ: Փոյթ չէ թէ սեպհականատէրը ընկողմանած է կամ ինչոյցի մէջ է, կամ շատ հեռաւոր վայրերում իր անձնական վայելքների

և շուտապես թանց չեղելից է... այդ բոլորը կորեկի չափ հա-
կադրեցութիւն չունի արտադրականութեան վրայ, քանի որ իր
մեքենաները և իր գործաւորները անքուն են և
պէտք եղած աշխատանքը կկատարեն՝ անդուլ, անդադար: Սեպ-
հակահատերերը այժմ ուրիշ ոչինչ չեն անում, եթէ ոչ
յաւիշ աւակում, գողանում են արտադրողների, գոր-
ծաւորների աշխատանքի արդիւնքը, — այն գործաւորների,
որոնց ձեռքին է սեպհակահատութեան գործածութիւնը,
բայց իրենք նրա ո՛չ անուանաւան և ո՛չ էլ օրի-
նական սեպհակահատերին են: Արտադրողների աշխատանքը
չէ թէ ճիշդ արտադրում է այն բայր համարժեքները, ինչոր
պէտք են նոյն այդ արտադրողներին գոյութեան պայմաններ
տալու, այլ ստեղծում է և՛ այն բոլոր յաւելեալ-ար-
ժէքները, որոնք կապիտալիստի շահի զանգուածներն
են կազմում. իսկ այդ յաւելեալ-արժէքները, շահի
այդ կոյտերը այնքան աւելի շատ են, որքան որ սեպհակա-
հատերը աւելի մեծ թիւ գործաւորներ, արտադրողներ է
պահում, որքան որ աւելի մեծ ստեղծութեան է հասցնում
իր շահագործութեան աստիճանը:

Կապիտալիստի դերը այժմ վերածուած է շահի հա-
տարակ գողի, նա ուրիշ դեր չունի, այնպէս որ սեպհա-
կահատութեան անուանաւան կամ օրինաւան տէրը
այսօր Կիրակոսն է, վաղը կարող է լինել Մարկոսը, — մէկ
սեպհակահատէր կարող է միւսին փոխարինել, բայց զրա-
նով սեպհակահատութիւնը ո՛չ նուազ արտադրող կըստնայ
և ո՛չ էլ իր բնաւորութիւնը կփոխի՝ նա կշարունակի յա-
ւելեալ-արժէքներ բերել: Կապիտալիստը այժմ կա-
րող է նոյն իսկ իրականապէս չլինել, բայց դա արդէն
չէ որ նրա սեպհակահատութիւնը զարարի և ընկե-
րային ներկայ սխտեմի մէջ, իր կապիտալիստական դերը
չկատարի: Հանքեր, երկաթուղիներ, նաւեր... որոնց
բոլորի տնտեսաւոր սեպհակահատերերը անանձնաւան
են, այդ սեպհակահատութեան օրինաւան սեպհակահա-
տերերը օրը մի քանի անգամ Մակարանում կարող են փոխ-
ուիլ՝ ձեռքէ ձեռք անցնիլ, բայց զրանով ո՛չ մի հետե-
ւանք չի յառաջանալ արտադրութեան տեսակէտից:

Եւ այդ ի՞նչ է ցոյց տալիս, եթէ ոչ այն, թէ անհատա-
կան սեպհակահատիւնը հետզհետէ իր բնաւորութիւնը
կորցնում է, այսինքն՝ սեպհակահատիւնը իր ան-
անհատական ձեւը տալու առ տալու յապաւում,
կըճատւում է՝ ժամանաւանկից ճարտարա-
գործութեան՝ ազդեցութեան տակ:

Ճարտարագործական այն յառաջադիմութիւնը որ ձգտում
է անհատական սեպհակահատիւնութեան ձեւը ջնջել, նա ինքն
էլ մշակում, հասունացնում է սեպհակահատութեան մի այլ
աւելի բարձր ձև, այն է՝ հաւաքաւան, ընկերային
սեպհակահատիւնութեան ձևը, և սեպհակահատիւնութեան այս
նոր ձևի նիւթական ու մտաւոր տարրերը արդէն լի ու լի
կերպով գոյութիւն ունին կապիտալիստական բեժմի ընկե-
րութեան ծոցում:

Երբ նախկին արօքին և գումանկին փոխանորդեցին շո-
գեւորը, հնձող, ձեծող, քանու առող մեքենաները —
երկրագործութիւնն էլ հետզհետէ կապիտալիստական շա-
հագործման շրջանի մէջ պիտի մտնէր և Ճարտարագործուիլ
(s'industrialiser) սկսէր, թէև շատ յաճախ և գանդաղ կեր-
պով: Եթէ հոգային կեդրոնացումը արագ կերպով չի կատար-
ւում, դա անի իր որոշ արտադրանքներ:

Արտադրութեան ձևափոխութիւնը շատ աւելի արագ կերպով
կատարուեց Ճարտարագործութեան մէջ. — թէշուն, ճախարա-
կին, սղոյնի և ընամեկան ուրիշ գործիքներին — որոնք կա-
րող էին անհատի կողմից սեպհակահատելու — յաջողե-
ցին հսկայ մանարանները, ձուլարանները, սղոյնարանները...

ուր գործում էին մեքենաները և նրանց մտքը եղող հազարաւոր
գործաւորները: Դա Ճարտարագործական կեդրոնացումն է,
որ ձեւաւորւեալային (մանուֆակտուրական) մեծ օրգանիզմ-
ների (յօրինուածք) ընկերային սեպհակահատութեան նախաբանն
է: Ճարտարագործութեան զանազան ծիւղերի արտադրութեան
վերաբերեալ գործարանները հետզհետէ զարգարում են մէկ
անհատի սեպհակահատութիւնը լինելուց, նրանք ձգտում են լի-
նել անբաժանելի համապատասխանութիւն զանազան անանուն
ընկերային կոլեկտիւններին: Երկա-
թուղու գնացքների, տեղաշարժների, կաշարանների, նաւա-
րանների... անհատական սեպհակահատութիւնը սփռուեղ են.
— այնտեղ, որոնց ձեռքին կարող է լինել բաժնետոմսերը,
բացի զրանցից ո՛րը ի՛նչ մասի տէրն է, — կարելի է գտել:

Արտադրութեան կեդրոնացումը, որը բացարձակ օրէնք է
վաճառականութեան և Ճարտարագործութեան մէջ՝ զրանցից
անբաժան եղող բաժնետիրական (ակցիոներական) հաւաքա-
կանութեան տեսակը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ սեպհակա-
նութեան հաւաքաւան ձևի նիւթական տար-
րեր, որոնց մասնակարարողը, առաջ բերողը, նոյն ինքն ներ-
կայ կապիտալիստական ընկերութեան գա-
ղապումն է:

Փոքր տարածութիւն ունեցող դաշտերը, աշխատաւորի
բաղկի շարունակութիւնը կազմող գործիքները անհատա-
կան գործածութեան համար գործիքներ կարող էին
լինել, որովհետեւ մէկ անհատ կարող էր նրանց շարժակա-
նութեան մէջ ընել և գործել աւել: Այլ է ինչդրը՝ երբ
աչքի առաջ կայ կալուածի մի ահագին տարածութիւն, մի
հսկայ մանարան, ուտայնակարան, ձուլարան, սղոյնարան,
զրանք հաւաքականութեան գործիքներ են, — այսինքն գործե-
լու՝ իրենց պաշտօնը կատարելու համար կարիք ունին գործա-
ւորների մի խմբակցութեան, մի հաւաքական գործակցութեան:

Նախկին գիւղացի-սեպհակահատէրը ինքն էր իր գործի
միակ ազգակը, նա ինքը վարում, ցանում, հնձում, կալում
էր: Որթաւորակը յօտելը, ազգին կթելը, գինին շինելը — զրանք
բոլորը այդգործի իրեն գործն էին և իր բազուկներն էին
բոլորը անողը. տախտակները կարողը, կարասիքի ձևեր տը-
ւողը, զանազան կտորներ իրարու մօտ բերող և մէկ ամբող-
ջական առարկայ պատրաստողը նոյն ինքն կահագործն էր:
Այդպէս չէ, սակայն, կապիտալիստական երկրագործութեան
և Ճարտարագործութեան մէջ, այնտեղ ամէն ինչ ունի իր բա-
ժանումները և ստորաբաժանումները, ու այդ բոլորը կատար-
ւում են միաժամանակ, միատեղ և ամբողջ մի խմբի գործակ-
ցութեամբ: Երկրագործական խոշոր մշակութիւնը պահան-
ջում է քիմիկոսներ՝ հողերը և պարարտացուցիչ նիւթերը
վերլուծելու համար, մեքենայաւորների՝ շոգեւորները վարելու
համար, մոմնագետների՝ սերմերի ընտրութեան համար, կային,
և այլն: Այս արտադրողներից ամէն մէկը առանձին վերցրած՝
չի կարող լինել միակ գործել և ամբողջ արտադրութիւն յառաջա-
ցնել. արտադրութիւնը ունենալու համար զրանցից բոլորն էլ
պէտք են, բոլորի էլ գործակցութիւնը հաւասարապէս անհրա-
ժեշտ է և ամէնքն էլ, որոշ չափով, մաս ունեն արտադրու-
թեան ամբողջութեան մէջ, այնպէս որ չի կարելի ասել թէ ո՛վ
ի՛նչ բաժին ունի և որոշեալ ի՛նչ քանակով է աջակ-
ցութիւն ունեցել ստացւում ամբողջութեան մէջ: Մէկ մէտը
մահուդի մէջ ի՛նչպէս որոշել թէ ո՛րն է մեքենայաւորի,
հնոցականի, վրակեցուի, անօրէնի, հասարակ բանուորի և
գործող-հիւսուղի բաժինը: Այնչափան է որ դա անկարելի է:
Եւ սակայն այդ բոլոր գործաւորները անհրաժեշտ են մա-
հուդի այդ մէկ մէտրի արտադրութեան համար: Գործաւորա-
կան այդ տարրեր կառեգօրիանները (ղասակարգութիւնները)
այնքան անհրաժեշտ են, որ նրանցից իւրաքանչիւրը չափով
կարողանար որ և է մի բաժին գործ կատարել, եթէ ինքը

միմակ մնար և ամէն ինչ իր սեպհական քննադատութեամբ և ցանկութեամբ առաջ երթար: Երբ ժամը եօթին՝ գործող-հիւսիսները իրենց դադարէի գլխին են կանգնած և շողի ոյժին են սպասում աշխատանքը սկսելու, այդ ժամանակ անդայձան պէտքականութիւն կայ որ հնոցայինն էլ նոյն այդ ժամին իր գործի պոլին անցած լինի, որպէսզի ընդհանուր աշխատանք սկսուի և ամէն ծանր իրեն համար որոշած դերը կատարի՝ ամբողջութիւնը ստանալու համար: Նորագոյն արտադրութեան ծախսի գաղափար չունեցողը միայն կարող է կարծել թէ հսկայ մեքենաներով լեցուն գործարաններէ մէջ աշխատանքը կարելի է վերսկսել կամ դադարեցնել մէկի քննադատութիւն համեմատ: Ներկայ արտադրանքի, գործարանի որան առաջ, դեռ չէճքը չանցած և գործի չսկսած, ամէն աշխատաւոր՝ անօրէն, մեքենավար, հոսարակ բանուոր, բոլորն էլ մի կողմ են թողնում իրենց սեպհական կամքը և իրենց անհատականութիւնը, ու ամէնքը մէկտեղ դառնում են մի մեծ մեխանիզմի (կազմաւորութեան) զանազան մասերը: Մեխանիզմի ամբողջութիւնն է որ ծանրիկներին տիրապետում՝ նրանց շարժականութեան մէջ է գնում և ուղղութիւն տալիս: Ծանրիկները առանց ամբողջութեան, ամբողջութիւնը առանց ծանրիկների չեն կարող գործել և արտադրոյթ յառաջանել: Համայնական կամ հաւաքական գործունէութեան անհրաժեշտութիւնը մի կողմից, զանազան աշխատաւորների իրարոյ սերտորէն կախումն ունենալը միւս կողմից՝ դրանք սեպհականութեան հաւաքական ձևի այն ծառայող տարրերը են, որ ծագել, բեղմնաւորել են նոյն ինքն կապիտալիստ ընկերութեան զարգացումից: Բայց դա միայն չէ:

Նորագոյն արտադրութեան բնորոշիչ յատկութիւններից մէկն էլ այն է, որ արտադրիչ ոյժերի, ղեկավարչութիւնը անցել է ո՛չ-սեպհականատէրերի, պրոլետարների ձեռքը, ինչպէս են՝ ճարտարագէտները, քիմիկոսները, տնօրէնները, վրակեցումները, բանուորագետները, և այլն. մի խօսքով՝ ճարտարագործութեան ամբողջ սպասարկութիւնը դուրս է բերում նոյն ինքն վարձուների զանգուածից: Գլխական ի՛նչ զարգացման, կրթական ի՛նչ աստիճանի և անձնական ի՛նչ արժանիքի տէր էլ որ լինեն, այդ աշխատաւորները, այնուամենայնիւ որոշ է այն, որ տնտեսական այդ բոլոր ղեկավարչները ո՛չ այլ ինչ են, եթէ ո՛չ վարձու-ւածն եր, նոյն այն տիրապետ, ինչոր են բոլոր միւս վարձագէտի աշխատաւորները, որոնց, սակայն, նրանք հրամայում են և երբեմն էլ նրանց վրայ բարձրից նայում ու յաճախ էլ արհամարհում: Այդ երկու տեսակ վարձագէտով աշխատաւորների մէջ միակ տարբերութիւնը նրանց ստացած վարձագէտի քանակի մէջն է, — մէկը աւելի, միւսը՝ պակաս, ուրիշ ոչինչ, երկուսի էլ էութիւնը նոյնութիւն է կազմում: Որքան որ այդպիսիները սպասաւորներին յատուկ ժպտութեամբ վերաբերուին դէպի իրենց աշխատակից ընկերները, դէպի նրանց՝ որոնք օրական հազիւ 3-5 ֆրանկ են ստանում, — և վարձագէտի գումարի այդ զանազանութեան մէջն է գլխաւորում միայն երկու կատեգորիաների (ղասակարգութիւնների) տարբերութիւնը, — այնուամենայնիւ դա արդիւնքն է պատճառ չէ, որ նրանք իրենք էլ, իրենց միւս ընկերակիցների նման, վարձու բանուորներ են չլինեն արտադրոյթ սեպհականատէրերի և ֆինանսիստների, ու բոլորը միասին՝ անխոր իրենց վարձու դնելի քննադատութիւն և շահի օրէնքին չտարադատուին: Եւ այն իրողութիւնը, որ արտադրութեան թէ՛ մտաւոր և թէ՛ մկնակային տարրերը ստացում են պրոլետարիատից, — դա պարզ յոյց է տալիս, որ սեպհականատէրերի, կապիտալիստների ամբողջ զսպակարգը կարող է մէկանց չքանալ և նրանց սեպհականութիւնները կարող են ընկերային կամ հաւաքական դառնալ, առանց որ այդ փոփոխութիւնից արտադրութիւնը որ և է չափով վնասուէր:

Ա մ փ ո փ ու մ ն. — Մարդկային ընկերութիւնների սկզբնաւորման օրերին գոյութիւն ունէր համայնական կամ հաւաքական սեպհականատիրութեան ձևը: Անհատական սեպհականատիրութիւնը տարածւում է, առաջին անգամ, անձնական գործածութեան համար եղած առարկաների վրայ միայն, ինչպէս են զարդարանքներ, գէնքեր, և այլն: Այնուհետև անձնական սեպհականութիւն են դառնում բնականութեան վայրը, սուներ, մշակելի հողը, գործիքները և կապիտալը: Անձնական սեպհականատիրութիւնը իր բացարձակ տիրապետութեան մէջն է մտնում այն ժամանակ, երբ բուրժուական անցում է ընկերութեան դուրսը և ինքն է սկսում ղեկավարել: Կապիտալիստական, բուրժուական ընթերցող, որպէս ճարմաստան անհատական սեպհականատիրութեան, անդադար կուի է մղում նախնական հաւաքական սեպհականատիրութեան ձևի դէմ՝ յետ է մղում, բայց անկարող է լինում չքայնել և բոլորովին վերացնել:

Անհատական սեպհականատիրութիւնը որքան որ տարածւում է, նրա անմիջական հետևանքը այն է լինում, որ սեպհականութիւնը սեպհականատիրոջ գործածութեան համար չի մնում, այլ վարձու աշխատաւորների: Սեպհականատէրը լոկ ա ն ու ա ն ա կ ա ն կ ա մ օ Ր ի ն ա կ ա ն տիրապետութեան իրաւունքը իր ձեռքին պահելով՝ մնում է միայն օ Ր ի ն ա կ ա ն դ ո ղ ը այն աշխատաւորների աշխատանքի, որոնք նրա սեպհականութեան գործածութիւնը իրենց ձեռքին ունեն և արտադրում, ստեղծում են ամբողջ հարստութիւնը, որի մի չնչին մասը գնում է այդ աշխատաւորների գոյութեան պահպանութեան համար, իսկ մեծ մասը մտնում է օրինական գողի՝ սեպհականատիրոջ գրպանը, իր շահագործութիւնը և՛ աւելի խտացնելու և ծաւալելու համար:

Այսպիսով անհատական սեպհականատիրութիւնը գոյութեան ամէն իրաւունք կորցնում է և դառնում է անպէտք, վնասակար:

Միւս կողմից, որոշ է և այս — որքան որ անհատական սեպհականատիրութիւնը տարածւում է, նոյն այդ անհատական սեպհականութեան գործածութիւնը հետզհետեւ հաւաքական համայնական ձև է ստանում: Ներկայ սեպհականութիւնը՝ արտադրութեան համար պահանջում է թէ՛ ձեռքի և թէ՛ մտքի աշխատաւորների հաւաքական գործակցութիւն, հետևաբար տեղի է տալիս ընկերային կամ հաւաքական սեպհականատիրութեան մի նոր և աւելի բարձրագոյն ձևի, որ կաղծակերպւում է ի վնաս անձնական սեպհականատիրութեան, — ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ անձնական սեպհականատիրութիւնը կաղծուեց ի վնաս սկզբնական հաւաքական սեպհականատիրութեան:

II

Որովհետև արտադրութեան և փոխանակութեան միջոցները (գործարան, հող, հաղորդակցութեան և վարկային հաստատութիւններ, և այլն) հետզհետեւ հաւաքական են դառնում իրենց գործածութեան տեսակետից և, ընդհակառակը, նրանք շարունակում են անհատական լինել սեպհականացման տեսակետից, այդտեղից էլ յառաջանում է երկու նշանակալից հետեւութիւններ. — մի կողմից՝ արտադրոյթները դիզում, կոտակում են ոչ-արտադրիչներին, կապիտալիստներին, սեպհականատէրերի ձեռքը և միւս կողմից էլ, ոչ-սեպհականատէր արտադրողների թշուառութիւնը աւելի ու աւելի բազմապատկուած, ահռելի է դառնում, ինչքան որ արտադրութեան քանակը աւելանում է:

Այն հանգամանքը, որ աշխատաւորները իրենք աւելի են գործիքներին, որ հաւաքաբար գործ են ածում, ուստի և իրենց ստեղծած հարստութիւնները դուրս են գալիս իրենց ձեռքից և մտնում կապիտալիստների գրպանը: Իրենց ըստեղծած հարստութեան կոյտից գործաւորները ստանում են

միայն այնքան, որքան որ նուազագույն չափով անհրաժեշտ է իրենց կեանքի պահպանութեան և սերունդ արտադրելու համար, և այն էլ կայ, որ կապիտալիստը աշխատում է որքան կարելի է պակասեցնել գործաւորի վարձագինը, այսինքն նրա գոյութեան պայմանների չափը իր շահը, իր օգուտը գումարը աւելի խոշորացնելու դիտումով:

Դրա համար է, որ սեպհակաճանապարհները աշխատում են որքան կարելի է, աշխատանքի ժամերը երկարացնել. ու նրանք այնքան առաջ գնացին, որ մինչև անգամ բուրժուա, բուհարական կառավարութիւններն անգամ ստիպուեցան միջամբող և թոյլ չտալ որ մարդկային ոյժերի վատնումը անսահման չափով առաջ տարուի: Զարտարագործների մէջ գոյութիւն ունեցող մրցման կամ կռուի ընթացքում, ամէն որ ջանք է թափում որ յաղթանակը ինքը տանի, բայց յաղթանակ տանելն էլ կախումն ունի գործաւորներից՝ որքան կարելի է շատ մեծ քանակութեամբ անվճար աշխատանքներ ստանալով, որպէսզի իր հաշուին եղող արժեքները պակասի ու այդպիսով կարող լինի աւելի արժան ծախել իր ապրանքը, այսինքն յաճախորդների մեծաշնորհը իրեն համար ապահովել: Ուրեմն մի գործատէր, մի խաղէչին, որքան որ «բարի մարդ» լինի՝ դարձեալ չի կարող, մի նուազագույն չափից դուրս, բարւոքել գործարանների գրութիւնը, եթէ ցանկանայ իսկ: Բայց կապիտալիստները ո՛չ միայն կարելութեան փորձիկ սահմանի մէջ եղող, իրենցից կախումն ունեցող բարւոքումներն, անգամ չեն անում, ընդհակառակը՝ նրանք աւելի յաճախ ծանր խօսքերով և հայհոյանքներով են պատասխանում գործաւորներին, երբ որանք պահանջներ են յայտնում, մեղադրելով որ ցոյցերով և նորանոր պահանջներով կործանում են ճարտարագործութիւնը:

Բանալէքը կտորելու համար՝ կապիտալիստները գործաւորների ընտանեկան օջախն ի՛նչ կործանեցին: Նրանք տանից գործարան ստարան ո՛չ միայն մօրը, կնոջը, այլև երեխային էլ: Եւ այդ նրա համար, որ կինը և երեխան աւելի արժանագին գործիքներ էին արտադրութեան համար, քան այդ մարդը, քան հայրը: Գործատէրերը, զուտ իրենց շահի կոյտն աւելացնելու տեսակետից, մի կողմից ընտանեկան յարկը քանկելով՝ չարագեցին ո՛չ սեռ և ո՛չ տարիք, միւս կողմից էլ՝ բուրժուական մարդասիրութեան դեղատոմսեր և բարոյականութեան խրատներ սկսեցին ուղղել այն գործաւորներին, որոնց քայքայելու և որոնց ընտանիքը վաճաճելու առաջին պատճառը հէնց իրենք էին դարձել: Իրենց շահը աւելացնելու համար:

Մեքենաների կառարելագործումը և հին մեքենաների փոխարինումը նորագոյն մեքենաներով ուրիշ նպատակ չունին, եթէ ոչ գործատէրի շահաբաժինը աւելացնել, կրճատելով թէ բանտարների և թէ պաշտօնեաների թիւը, որովհետև նոր մեքենաները թէ՛ աւելի են դիւրացնում աշխատանքը և թէ՛ արտադրականութեան գումարը աւելի բազմապատիկ են դարձնում, ու բացի դրանից նրանք միջոց են տալիս որ վարձ և վարպետ գործաւորին փոխարինի անվարձը, նորը, խաճը, ինչպէս և թոյլ կինը, վատոյժ երեխան, և այդ բոլորը միայն և միայն իր շահի գումարի բարձրացման համար: Մեքենան և իր կառարելագործութիւնները երբ գործաւորին դուրս են շրջալրում գործարանից, նա՝ քաղցիկ, անթոթութիւնից բռնադատում՝ համաձայնում է աւելի ցած գնով աշխատել, որով կողմնակի կերպով յալածացիցս նպատակում է որ արդէն գործ ունեցողների վարձագինն էլ պակասի: Ի՞նչ է այդ բոլորի արդիւնքը, — այն՝ որ ստեղծում է անգործների մի բանակ, որ սովորաբար աւելում է ճարտարագործական պահանջարկի և աշխատանքի գումարի — որ գործարանատիրոջը միջոց է տալիս, գործաւորատէր շատ եղած ժամանակին, ուղարկել չափով գործաւորներ ներս կանգնել, իսկ գործի սովորական

ընթացքի ժամանակ էլ վարձագինները կտորել և աշխատանքի ժամերը երկարացնել, — չհամաձայնողին կայ վտարումն, իսկ ինքը գործող-ձեռքի նեղութիւն չի քաշի, որովհետև պահանջարկի բանակից ուղած չափով կարող է ըստանալ: Եթէ այդ էլ չլինի, կապիտալիստը մի բոլորէ անգամ չի տատանւիլ դիմել օտարագործ գործաւորներին, որոնք կուղէին աւելի ցածր գնով աշխատել, քան իր «համարին ցեղակիցները» ու այդպիսով բանալէքը ցածրացնել և իր «հայրենակից»ներին սովածահ հանել, — ըստովել անձնատուր լինել: Կապիտալիստը շատ սիրում է «ազգասիրութիւն» բառը հրովել, յաճախ իր «ազգասիրական» շահագործումը առաջ տանելու համար, նա որ «միջազգայնութեան» դէմ է, որովհետև միջազգայնութիւնը, իր հասկացածին նույնով, ազգային գոյութեան դէմ է, ինքը առաջին «ազգայնական» է, առաջին «միջազգայնական» է ինքնու, երբ խնդրը դալիս է իր շահի մի քանի կօպէկ աւելի կամ պակաս լինելու մասին: Նա «ազգասէր» է, երբ շահ կայ, «միջազգայնական» է, երբ դարձեալ շահ կայ, մի խօսքով ամէն ծագումից, ամէն ցեղից եղող, համաշխարհային մի էակ է, որ ամէն ինչ է, և սրտաբան է ամէն ինչ լինելու, միայն թէ «շահ», «շահ» լինի: Կապիտալիստի հոգին շահն է: «Ազգ», «հայրենիք», ամէն ինչ «օգուտ» է, «շահ» է մեծ ու փոքր գումար առել է:

Հսկայ մեքենաները, իրենց գործած հրաշալիքներով, հարկապատկեցին արտադրութիւն քանակը, որով և հարկաբանականից գործաւորի շահի գումարը, բայց արտադրողներին, աշխատաւորներին բերեցին միայն յաւելեալ աշխատանքներ և զրկանքի աւելի մեծ դառնութիւններ: Որքան որ գործաւորները աւելի մեծ քանակութեամբ հարստութիւն ստեղծեցին իրենց տէրերի համար, այնքան էլ աւելի մեծ թշուառութիւն ստեղծեցին իրենց համար: Իրենց արտադրածի և իրենց գոյութեան համար սպառածի տարբերութիւնը թէև ահադին էր, բայց նրանք միայն պիտի ստանային այնքան վարձագին, որով հազիւ հազ կարող էին իրենց գոյութիւնը պահել, առանց կարող լինելու իրենց արտադրածը գնելու, ինչքան էլ որ շատ արտադրէին:

Պրօֆէսիօնէլ (արուեստագիտական) կրթութիւնը ինչքան էլ որ ընդհանրապէս, նրա հետեանքը աչքապէս չափաւ ազդի գործաւորականութեան վրայ: Մի անգամ, երբ գործաւոր դատակարարը դուռն է արտագրող գործիքի գրութեան մէջ և այդ դերը նա միայն ունի այժմ, ուստի որքան էլ որ պրօֆէսիօնէլ կրթութիւնը նրան միջոց տայ՝ ժամանակի միւսն ունի միութեան մէջ՝ արտադրելու հարստութեան նոյն քանակը՝ և նոյն որակը աւելի նուաղ ժամանակի մէջ և աւելի նուաղ բազմութիւնի միջոցով, դրանից օգուտուղ ինքը չէ, այլ այդ գործիքը իր ձեռքին ունեցողը: Արտադրութիւնը՝ այդ դէպքում, կրթականատկուի անշուշտ, բայց դա կլինի յօգուտ սեպհակաճանապարհ, կապիտալիստ դատակարարի, և ո՛չ թէ յօգուտ գործաւոր դատակարարի, որի վերջակէտը այն կլինի, որ աւելի մեծ թուով բազմութիւն անգործ կմնան և բանթութեան թիւը աւելի ու աւելի մեծ կլինի:

Միւսնայ երևոյթը տեղի պիտի ունենայ բոլոր այլ յառաջադիմութիւնների նկատմամբ, ինչ կարողից էլ որ դրանք լինեն: Ամէն յառաջադիմութեան արդիւնք իր անմիջական հակահարուածը պիտի ունենայ ի վնաս գործաւորների, ու այդպէս կուսի մինչև այնքան ժամանակ, որքան որ վարձաւորութեան եղանակը կտրի, այսինքն գործաւոր դատակարարը արտադրող գործիք կմնայ սեպհակաճանապարհ, գործատէր դատակարարի ձեռքին և նրա աշխատանքի գործիքը կհանդիսանայ — այսինքն մինչև այն ատեն, երբ գործաւորները տէր և տիրող չեն լինիլ արտագրողութեան և փոխարինականութեան միջոցներին, որ է՝ հողի,

գործարանի, նաւերի, երկաթուղիների, հանքերի, բանկերի և վարկային ամէն հաստատութիւնների, եւ այլն:

Արտադրող դասակարգը, առանց ցեղի ծագման և սեռի խտրութեան ազատ կլինի, — այսինքն իր սեպհական տէրը ու իր գործունէութիւնից ծնունդ, ստեղծում գործերի տէրը կլինի — այն ժամանակ, երբ նա կընջի արտադրութեան միջոցների անհատական սեպհականատիրութիւնը և նրա տեղը կզինի հաւաքական կամ ընկերային սեպհականատիրութիւնը:

Այստեղից որոշ է և՛ այն, որ այդ ձևափոխութիւնից միայն գործաւոր դասակարգը չի ստանալ իր ազատութիւնը, այլ սեպհականատիրութեան այդ նոր ձևի շնորհիւ կազատուի ամբողջ ընկերութիւնը: Մի՞թէ, այսօր, ներկայ սխտեմի արտօնեալները — կապիտալիստները, անհատական սեպհականատէրերը — իրանց իրենց իրենց ազատ կարող են զգալ. բայց ազատ են նրանք: Իրողութիւնն այն է, որ նրանք ազատօրէն չեն կարող արամարել իրենց անձն իսկ, նրանք էլ յաճախ սպառնալիքի ենթակա են: Թշուաւութիւնը, չքաւորութիւնը, որ գործաւոր դասակարգի անբաժան ընկերներն են, դրանք չէ՞ որ ճնշեցնում են հարկաւոր տեսակ տարափոխիկ հիւանդութիւններ. մի՞թէ արտօնեալ դասակարգը հակահարուածը իր վրայ չի ընկաւ: Մի՞թէ նրանք շատ ապահով են իրենց քաղաքական ազատութիւնների համար, եթէ այդպէս է, ուրախ ուտիւններ, լրտեսների, հազար ու մի տեսակ մթին ոյժերի և դատաւորների վնասները ինչո՞ւ համար են, նոյնը չէ՞ն և դասակարգային տիրապետութիւնը յարատեւ պահելու նպատակով կազմուած զօրաբանակները, այդ սակ չէ՞, որ կապիտալիստները բանական են որպէս աւազակներ և ամէն րոպէս ապաստւում են իրենց անարդար բաժնի իրենց ձեռքից դնալուն. — նրանք շատ լաւ գիտեն որ շահագործուող ծառայող վաղ ուշ պիտի արթնանայ և իր իրաւունքների տէրը հանդիսանայ: Տիրող դասակարգերը պատմութիւնից շատ լաւ գիտեն, որ դասակարգային տիրապետութիւնը միշտ յողորդ, միշտ երեւոյն է, ուստի և շարունակական արհաւիրքի մէջ են:

Եւ այսպէս և՛ սեպհականատէրերը անաշխու կերպով և ուրիշների աշխատանքի արդիւնքից չափշտակած իրենց գոյքի և կայքի մասին. մի՞թէ միանկութեան յարատեւ ուրուականը նրանցից մի րոպէս հեռանում է. չէ՞ որ իրարու անկմանը աշխատող, իրար տապալել ուզող մրցակիցների թիւը շատ շատ է հրապարակի վրայ: Անբարոյականութիւնը իրենց շահու աղբիւրը անող բուրժուաները կարող են ապահով լինել իրենց ընտանիքի բարոյականութեան մասին: Գերարտադրութիւնը եթէ փողոց է շարունակ գործաւորներին, յաճախ պատճառ է դառնում, որ շահագործողները իրենց մոցնել տան բանտերի մատենաների արձանագրութեանց մէջ և՛ իրենց անունները: — Հատուկ կամ ընկերային սեպհականատիրութիւնից նոյնքան պիտի օգտուի այսօրուայ սեպհականատէրը, բուրժուա դասակարգը, որքան որ գործաւոր, բանտւոր դասակարգը: Սակայն բուրժուա դասակարգը չէ՞, որ պիտի հաստատի ընդհանուր բարեկեցութիւն բերող պայմանները, — այդ պիտի անի գործաւոր դասակարգը, պրօլետարիատը: Բուրժուա դասակարգը այնպէս կօգտուի պրօլետարիական յեղափոխութեան առաջ բերած քաղաքական և տնտեսական պայմաններից, ինչպէս որ ագնուական դասակարգը օգտուեց բուրժուական յեղափոխութեան առաջ բերած պայմաններից:

Պատմութիւնը՝ դասակարգերի կռուի այդ արձանագրից ցոյց է տալիս, որ արտօնեալ դասակարգերը անընդունակ են հանդիսանում իրենց անմիջական և երեւութական շահը գոհելու՝ իրենց անդամների իրական և տեսական շահին: Դա մի անխուսափելի ճակատագիր է՝ դասակարգային տիրապետութեան

վերապահում, — տիրել, ուռջիլ, կոճղանալ և ապա դառնալ ու ընկնիլ՝ հակառակ իրենց կամքի, թէև իրենց տիրապետութեան օրգանիզմի մէջ կանխապատրաստուած աղբակների միջոցով և ձեռքով: Փաստ է պատմական՝ որ ընկնելիք դասակարգերին աղատագրել են իրենց կամքին հակառակ՝ յեղափոխական օրէնքներ: Նոյն այդ ճակատագիրն է սպասում և՛ բուրժուա դասակարգին, սա էլ, հակառակ իր կամքին, պիտի աղատագրուի. բայց պիտի աղատագրուի ո՛չ թէ իր սեպհական ճիգով, այլ պրօլետարիատի ձեռքով ու այդպիսով վաշէլի ընկերային այն բոլոր բարեքները, որ անբաժան պիտի լինին հաւաքական, ընկերային սեպհականատիրութեան ստեղծած նոր կեանքի պայմաններից:

III

Արտադրութեան և փոխանակութեան միջոցների ընկերականացումը կամ հաւաքականացումը — որ արդէն հաւաքական գործածութիւն են դարձել — կարող է իրագործուիլ միայն այն ժամանակ, երբ կապիտալիստ դասակարգը կապահովէ և՛ անհատական սեպհականատէրերի ընչազրկումով, էքսպրօպրիացիայով է, որ հնարաւոր պիտի լինի արտադրութեան միջոցների ընկերականացումը հաստատել:

Ի հարկէ սա շատ բացարձակ և շատ արձանական կարող է համարուիլ գաղջ և վախկտ մոքերի համար, մանաւանդ խնդրի միանգամից այսպէս պարզ և որոշակի կերպով հրապարակ դրուելը, բայց ի՞նչ պէտք ողորկ և երկմտութիւն յաւաքացնող բառերի, աւելի լաւ է կտրուկ և ամէն ինչ իր տեղին և որակին մէջ, քանի որ գիտական իրականութիւնը այդպէս է պահանջում: Այդ իրողութիւնը կգոյ անպայման կերպով, որովհետեւ ներգործող, ստեղծող աղբակները այժմեանից իսկ դա ճակատագրական անխուսափելիութիւն են դարձրել:

Որ այդպէս կլինի, ի նկատի առնենք հետեւեալ հանգամանքները:

Ա. — Կապիտալիստ ընկերութեան մէջ ամէն ձևափոխութիւնների համար էքսպրօպրիացիան (ընչազրկումը) օրէնք է*):

Բ. — Ներկայ կարգերի բնական և անհրաժեշտ զարգացումով այդ էքսպրօպրիացիան օրէնք օր դիւրին և մատչելի է դառնում:

Գ. — Այդ էքսպրօպրիացիան միայն կլինի — յայտնի աստիճան և զալիք մասնաւոր պայմաններից կախումն ունեցող — վարձատուութեան տալով սեպհականազրկուողներին, էքսպրօպրիէ (exproprié) եղողներին:

Դ. — Ներկայ արտադրութեան պայմանները հետզհետեւ այդ էքսպրօպրիացիան անհրաժեշտ են դարձնում:

Ե. — էքսպրօպրիացիան օրէնք է դասակարգերից մէկի անկման և միւսի փոխարինման գործում:

Առնենք պատմութիւնը: Ագնուա-կղերական դասակարգերին սեպհականազրկողը չի՞ եղել այսօրուայ կապիտալիստ դասակարգը:

Երբեք իրենց տանը, իրենց փողերիկ արհեստանոցի մէջ նստած աշխատում էին, իրենց սեպհական գործիքներով նախկին արհեստաւորները, մանր արտադրողները, ո՛ւր են նրանք, — գործարանների մէջ. ո՞վ մոցրեց նրանց այնտեղ — գործարանատէրը. ի՞նչպէս, — նրանց սեպհականազրկելով, նրանց պրօլետարացնելով. ինչո՞վ, — ճարտարագործական յաւաքազրկումութեամբ:

*) Անշուշտ էքսպրօպրիացիան պէտք է հասկանալ դասակարգային սեպհականազրկման մտքով, և ո՛չ թէ նախադրականութեամբ կողոպտելու այն գործողութիւնը, որ կատարուած է Ռուսաստանում և կոչուած է, իմաստի աղծաբանից յաւաքացած, էքսպրօպրիացիայի առաջնական յափշտակութիւն:

Առնենք, օրինակ, փրանսիան:

Եթե ենք տեսնում: — Այն, որ 1848-ի ապստամբության ժամանակ՝ բարձր բուրժուական փոքր բուրժուականի հետ մեկտեղ քայլեց զորմուրդի դառնալի վրան: Այդ ժամանակ փոքր բուրժուական իրեն շահակեց էր համարում բարձր բուրժուականին, ուստի երկուսը միասեղ յարձակուեցան պրոլետարիատի դեմ: Երողութիւն է, որ 1848-ին բարձր բուրժուական փրկողը եղաւ փոքրը: Բայց այդ վճռական օգնութեան փոխարէն փոքր բուրժուական ի՞նչ ստացաւ: Ահա թէ ի՞նչ: — Մեծ վաճառականութիւնը խեղդեց փոքր վաճառականութեան, խաշոր ճարտարագործութիւնը կլանեց փոքրին, բարձր ֆինանսիստները ո՛չ թէ փոքր՝ այլ միջին արտադրողների էլ զրպանը դատարկեցին: Եւ հետեւեալ փոքր բուրժուական այժմս, իրերի ընթացիկ մղումով, զիտակեց իր շահերին, այլեւ ո՛չ միայն կուրօրէն չի պաշտպանում բուրժուականին, այլ նրանից հեռացած է և կամխումներ է տնում պրոլետարիատին՝ իր առաջուան թշնամի համարած դասակարգին: Փոքր բուրժուական ամէն տեղ հետզհետէ որոշ կերպով հասկանում է, որ իրեն համար փրկութեան միայն մի շահ կայ, այն է պրոլետարիատի հետ համընթաց լինել, նրա կողքին կանգնել՝ առաջուան բարեկամներին զինաթափ անելու համար: Միջին դասակարգի համար երկու բնական մեջ ինքնուրոյն տեղ չկայ, նա կա՛մ դէպի վեր պիտի երթայ, կա՛մ դէպի վայր, և պատմութեան ընթացքը ցոյց տուեց, ու ինքն էլ հասկացաւ, որ իր տեղը պրոլետարիան շարքերն էին՝ վերջ ի վերջոյ, որ պրոլետարին սեպհականապիկողը իրեն էլ սեպհականապիկողն էր ու այդ պիտի լինէր՝ անխուսափելի կերպով, ուստի պրոլետարիատի յեղափոխական գործունէութեան ո՛չ թէ ընդդիմադրելու, այլ համակրելու, գործակցելու ցանկութիւն է նա ցոյց տալիս:

1871-ի մարտի 16-ի հակաբուրժուական շարժումը — Կոմմունան — Պարիզի մէջ իրեն կողմնակից ուներ, որպէս քուէատուներ, աւելի քան 200 հազար հոգի: Քուէներէից աւելի քան կեսը պատկանում էր փոքր վաճառականներին և փոքր ճարտարագործներին: Գաւառական շատ քաղաքներում փոքր բուրժուական ակնյայտի կերպով պրոլետարիատի կողմը բռնեց, նոյն իսկ եղան քաղաքներ, ուր փոքր բուրժուական զինան դէնքով սկսեց պաշտպանել այդ շարժումը: Պատմութեան ընթացքում առաջին անգամն էր որ բուրժուաները կրակի առաջ էին գնում պրոլետարիատի հրամանատարութեան տակ:

Մինչդեռ 1848-ի պրոլետարական շարժումը Պարիզի « Ազգային Պահակախումբը » (Garde Nationale) անխնայ կոտորեց « բաժնող » ներքին (սոցիալիստներին), 1871-ին՝ բարձր բուրժուականի ներկայացուցիչ Թիէրի արձակած կոչերին և նրա վարձագրների բարձրացման խտրութիւններին ոչ մի քաղաքացի զինուոր չանապ և իր տեղից չշարժուեց՝ զնդակ պարպելու « հասարակութեաններին » (կոմմունարներին) վրան:

Փրանսիայի մէջ տեղի ունեցող այդ երևույթը, իր էութեան մէջ, ընդհանուր է բուրժուական կողմ ունեցող բոլոր երկրների մէջ: Ամէն տեղ էլ փոքր ճարտարագործը և մանր արտադրողը որոշապէս հակուել է պրոլետարիատի կողմը:

Ամէն տեղ էլ պրոլետարիատը յեղափոխութեան մը է ուղում ձեռք բերել իր երկրի քաղաքական իշխանութիւնը, որպէսզի նրան միջոց գործածի կապիտալիստական էքսպրոպրիացիայի և արտադրող ոյժերի ազդանացման, ընկերականացման համար:

Որպէսզի սխալ մեկնաբանութիւնների տեղիք չտրուի՝ ընդհանուր հասկացողութիւն կայ այն ձապին, որ պրոլետարիատը յեղափոխութեան մը է ուղում ձեռք բերել իր երկրի քաղաքական իշխանութիւնը, որպէսզի նրան միջոց գործածի կապիտալիստական էքսպրոպրիացիայի և արտադրող ոյժերի ազդանացման, ընկերականացման համար:

ձեռնարկուի անմիջապէս սեպհականապիկող ծիպն, նրանց, որոնք զանազան արտադրութեան միջոցների առաջնապէս կան իրենց սեպհականապիկող լինելով հանդերձ՝ իրենք չեն որ սեպհական բաղադրիչներով ծշակում ու շահագործում են այդ սեպհականութիւնները, այլ լիարժեք են հաւաքակալական դոկտրինային: — անմիջապէս պէտք է սեպհականապիկողին հողային մեծ կալուածատէրերը, ճարտարագործական կեդրոնները, բարձրահոյները, բանկերի տէրերը, ինչպէս և շահաբաժական և վարկային ամէն տեսակ հաստատութիւնների սեպհականապիկողները, հանքերի, նաւերի և երկաթուղիների շահագործողները, եւայլն: Յեղափոխական ո՛չ մի կառավարութիւն չի սեպհականապիկող իր ձեռքերով իր արտը մշակող զիւղացուն, ո՛չ էլ իր փորագրելով վաստակող քանդակագործին, եւայլն: Բայց յեղափոխական կառավարութիւնը այդպիսիներին անմիջապէս կազատի իրենց կեդրոններից, վաշխառուներից, հարկային կողպաւառից: Երբ հաւաքական կամ ընկերային սեպհականապիկողութեան առաջին արդիւնքները երևան կգան ու կտեսնուի նրա առաւելութիւնը մասնաւոր սեպհականութեան վրայ, այն ժամանակ այլեւ անախորհրդ (ժամանակավորեալ) կարող է համարուիլ փոքր սեպհականութիւնը և, քաղաքական փոթորիկներից ազատուող մանր արտադրողները ու զիւղական փոքր սեպհականապիկողները իրենք են, որ ինքնաբերաբար կգան և իրենց ունեցած բաժինը կը խառնեն հաւաքակալական սեպհականութեան հետ:

Պրոլետարական այդ անխուսափելի յեղափոխութիւնը՝ չի լինիլ ո՛չ ուժանակների պայթուցումով, ո՛չ անհատական սպանութիւններով և ո՛չ էլ մասնակի կռիւներով ու բաղախումներով տարիական և տիրող դասակարգի այլ ուժերի հետ: Կայ և՛ այն, որ արձատական Կուսակցութիւնների ո՛չ երկրորդի խոտուումները և ոչ էլ նրանց ամբողջ իդէոլոգիան կարող է կասեցնել և արգելք դնել Լիկերային Յեղափոխութեան յառաջնադարձանը և մարմին առնելուն: Լիկերային յեղափոխութիւնը կայ թի, երբ ամէն երկրի պրոլետարիատ դասակարգային կատարեալ գիտակցութիւն կունենայ և ձեռք կբերի քաղաքական ոյժ ու տուած բոլէին ընդունակ կլինի սահմաններից վեր բարձրանալով ազդակել թէ ամենքս էլ եղբայրներ ենք ու բոլորս էլ միայն մի թշնամի ունենք՝ բուրժուական: Երբ պրոլետարական կուսակցութիւններից ամէն մէկը իր երկրի մէջ դասակարգային ուրոյն բանակ կկազմի և ի հարկին պատրաստ սահմաններից վեր բարձրանալով իր միւս եղբայրների հետ ուս ուսի տուած քայլել, — այն ժամանակն է, որ կզիւղացած բուրժուականները կամ անձնատուր կլինեն կամ կախարակն շատ քիչ ընդդիմադրութեան գնով իրենց կաշին ազատել և առաւելելից յետ քաշուել մի անգամ ընդ միշտ: Իսկ այդ բոլէին կզայ անխուսափելի կերպով:

Մի յեղափոխութիւն չի կարելի թիտել, պատրաստել ուղած ժամանակին և ուղած ձեռով: Յեղափոխութիւնները քնահաճոյքի, կանխապէս յղացում ծրագրերի իրագործման միջոց և պաշտ չեն: Յեղափոխութիւնը բերող ինքը կեանքն է, նրա մէջ գործող անտեսական և քաղաքական ազդակները: Աւստական ընկերութիւնը իր ծոյն մէջ պատրաստեց և հաստատեց բուրժուական յեղափոխութիւնը: Բուրժուական ընկերութիւնն էլ՝ իր արգանդի մէջ բեղմնաւորելով ընկերային յեղափոխութիւնը՝ անխուսափելի կղարձնի նրա երեսմը և իրականացումը: Բոժոժը չորս կազմից պատել է հարսնուկին, բայց բնութեան օրէնք է, նրա սրտի մէջ եղող հարսնուկը պիտի ճեղքի և դուրս՝ լոյս աշխարհ գալ:

Քաղաքական այնպիսի մի կուսակցութիւն, ինչպիսին է Սօցիալ-Դեմոկրատիան, որ կատարուելիք անտեսական ձեռախոսութիւնների կատարեալ գիտակցութիւնն ունի, իրեն մտած

է ձիայն ընկերային այդ անխուսափելի յեղափոխութեան ուղիով ընկնելու, նա չի տեսներ, այլ արդէն տեսնուած ոյժերին ուղղութիւն, հոսանք, ընթացք է տալիս՝ դէպի որոշեալ նպատակ:

Եւ որպէսզի պրօլետարիատը կարող լինի իր յեղափոխութիւնը օգտուել, ամէն բանից առաջ հարկաւոր է գիտակցութիւն, դատակարգային, պրօլետարական շահի գիտակցութիւն: Պրօլետարիատը ո՛չ ձիայն որոշ գաղափար, այլ շատ լաւ ճարտար պիտի լինի իր Սօցիալ-Դեմօկրատական ծրագիրը, նա պիտի գիտնայ եղածը, լինելը և ինչ պէտք է, ամէն ինչ նրա համար պարզ և որոշ պիտի լինի, յայտնի բան է ձիայն ինչոր վերաբերում է ճիշդագային Սօց. Կոնգրէսներով պարզուած, զտուած ինքիւնների ծախսին:

Յեղափոխութեան ժամանակ իշխանութիւնը ձեռք ձգելը դժուար չէ, այլ այդ իշխանութիւնը պահելը: Պրօլետարիատը իշխանութիւնը կապահովէ ձիայն այն ժամանակ, երբ ճարտարագործական բոլոր կեդրոնների գործաւորները ձիաժամանակ ոտքի կկանգնեն, իրարու կօգնեն և կանխապէս ամէն ճիշդ իր տեղին վրայ, որոշ կերպով կգիտնան իրենց անելիքը և իրենց գիտցածին պէս էլ կանեն: Եւ որպէսզի այդ այդպէս լինի, պէտք է որ պրօլետարիատը ո՛չ ձիայն ծանօթ լինի կապիտալիստական ընկերակցութեան և կապիտալիստական էքսպրօպրիացիոն իր անելիքի մի ծառը համարի, այլ նա սկզբնական պարզ գաղափար պիտի ունենայ և անտեսական այն ձևափոխութիւնների ծախսին, որ նոր ընկերութիւնը պիտի ունենայ:

Պրանսիական պատմութիւնը ցոյց է տուել, որ պրօլետարիատը պատրաստ չէր յեղափոխութեան ո՛չ 1848-ին և ո՛չ էլ 1871-ին: Եթէ նա նոյն իսկ կարող և ընդունակ լինէր յաղթելու, նա անընդունակ կլինէր լրիւ օգտուելու, որովհետեւ այդ ժամանակները ինքը ո՛չ ծրագիր ունէր և ո՛չ էլ լայնածաւալ կազմակերպութիւն:

Սրանք են, ահա, ընդհանուր սօցիալ-դեմօկրատական ծրագրի այն գլխաւոր տարրերը, որ բացատրուել են Մարքսի, Էնգելսի, Գեդի, Լաֆարգի, Լիբկնիտսի, Կառլսկու կողմից, և որոնք իրենց գլխաւոր դերի մէջ ընդունուած են բոլոր երկրների համար և ամէն երկրների սօցիալ-դեմօկրատական կուսակցութիւնների ծրագրային անբաժան մասերն են կազմում:

Ամէն երկիր, անշուշտ, իր առանձնապատու անտեսական և քաղաքական պայմաններն ունի, բայց դա արգելք չէ, որ Սօցիալ-Դեմօկրատիան ամէն տեղ նոյն սկզբունքների և ընթացքների վրայ կանգնած չլինի թէ՛ քաղաքականապէս և թէ՛ տնտեսապէս՝ իհարկէ մի կողմ թողնելով զուտ տեղական բնաւորութիւն և գոյն ունեցող ինքիւնները:

(Շարունակելի) Ս. ՍԱՊԱՆՆ-ԳԻՆԵԱՆ

ՆԱՍՏԱԿ ՎԱՆԻՑ

Մեր կեանքը: Միթէ կեանք ունինք . . .

Կեանք ըն որ անտեսական, քաղաքական, ներքին հաղար տեսակ քաճող, տրորող ավիանին մէջ կգտարի, կհիւծի, կամայայնայ . . .

Հոցի ինքիւրը տապաւնաքարի ըն նման մեր սրտին վրայ կծանրանայ: Հա՛ց չունինք ուտելու, անօթի՛ ենք, ո՛չ ունինք, ո՛չ ալ տուող կայ. ի՛նչ անենք: Շատ պարզ է, — պիտի մեռնինք, պիտի կտորուկնք. քանի որ ուրիշ տեսակի ապրիլ կայ, ուրեմն կրնանք ըսել թէ մեռնինք ալ ապրիլ է, այսինքն

քանի որ հաց չկայ ուտելու, կմեռնինք ու այնպէս կապրինք. մենք ալ այդ յունով կապրինք . . .

Եւ այս առա՛տ, բարեւո՛յ, արգաւա՛նդ երկրին մէջ աղքատութիւն, սո՛վ . . . վա՛յ քեզ բռնապետութիւն դու ինչե՛ր չես ծնիր:

Անշուշտ անհետեանք չմնացին մեր բարեկամ, հայրաինամ կուզեմ ըսել, փաստիշահի նախկին ներկայացուցչի արարքները. չէ՞ որ տուներ կործանուեցան, օճախներ քանդուեցան: Այդ ինչո՞ւ համար էր, եթէ ոչ զուլուճը մեզ բաժին ընելու, ու եղաւ . . .

Հացի տեղական օխան 80 փարայի կծախուի, իսկ չափ ցորենը՝ 80 դուրուշի:

Գուցէ արտասահմանի մէջ, մանաւանդ Ամերիկայի մէջ ապրողներուն այս շատ չերեւի, բայց այլ է ինքիւրը մեզ մօտ, ուր մէկ տամուցը մէկ տուարի արժէք ունի:

Բան մըն ալ չմոռնամ յիշել: Երբ հա՛ց կըսեմ, պիտի գիտնանք մե՛ր հացը, այսինքն կորեկէ, գարիէ, թեփէ, աւազէ, հողէ կաղնուած բաղադրութիւն հացը, հո՛ւմ, իմո՛ր, վանայ այժմու հաց՝ այս ըսել է: Անկողմնակալ լինելու համար ըսեմ որ ատկէ քիչ ըն լաւ ալ կայ, բայց այդ մեր ստամոքսին համար, հասարակ մահկանացուներու անմատչելի է . . .

Բայց գիւղերու վիճակը աւելի ստուալի է: Գիւղացի՛ք, ին՛չդ գիւղացիք մէկ հա՛ց կըսեն, մէկ ա՛խ մը կըբաշեն: Բայց այդ դեռ բաւական չէ, անոնք թաղուած են պարտքերու մէջ, շունչ բաշենին ուղղակի ծանրացել է, այնքան որ կըբեր են պարտքերի տակ: Ուրիշ տարրերնակութիւն, նորութիւն, նրբամտութիւն մ'ալ ըսեմ, — քանի մը տեղեր խոտ են աղացել և ալիւր շինել, այդ խոտալիւրը ջուրով և աղով կուտեն . . . Իսկ թէ մինչև գալ վարնան գիւղացիները ինչքան անասուններ կուտենան, այդ այժմէն գիտնալ չըլլար:

Քաղաքին մէջ դորձ, առուտուր, վաճառականութիւն՝ ասոնք անուանական են:

Ալի պէյը մեզի շա՛տ սուղի նստեց, ինքը գնաց, բայց մեզ ալ հալէ ձգեց:

Քանի մը խօսք ալ մեր "աղգային" գործերու մասին: "Աղգային" գործերը, ինչպէս սովոր ենք ասել, չափազանց անկերպարան և յուսահատեցուցիչ են: Այսպիսի կարեւոր կեդրոն մը տարիներով գուրկ է մնայուն արժանաւոր առաջնորդէ մը: Մեր քրձ աղգեաց կեդրեցականները Պուտոյ հեշտաբոցը կեանքին սովոր՝ իրենց ջոջ մեռելներէն բաժնուիլ չեն ուզեր: Անոնք ինչո՞ւ պիտի թողնեն իրենց ննջեցեալները, հարսանիքները, էֆէնտիական խնջոյքները, միթէ գաւառին և գաւառացուն համար այդքան մեծ զոհողութիւն կարելի է անել, բայց չէ՛, անոնք իրաւունք ունին, զի ամէնքն ալ կուզեն հնգկահաւ մը ըլլալ, նման Օրմանեանին:

Համիտի բռնապետութիւնը մեզ տրորեց, իսկ մեր "աղգային կառավարութիւնը" չուզեց անկէ վար մնալ: Ա՛խ, մեր այս աղաները, մեր այս էֆէնտիները, մեր այս տղրուկները՝ վաշխաւունքներ . . . Անոնք ի՛նչ բռնապետներ են . . . Այդ ալ ձիայն կրողը, տեսնողը գիտէ:

Այս բոլորը լա՛ւ, շա՛տ լաւ, բայց հա՛ց, հա՛ց չունինք:

Չունինք, — մեռէ՛ք, դուցէ այդ պիտի ըսէք: Բայց աւելի լաւ է ըսէք, քան թէ լուռ մնաք, որ մենք ալ մահաբեր ենք, թէ "մենք եղբայր ունինք հեռու տեղերում" թէ "նրանք լոկիմիջիկ արցունք են թափում" . . . Իրա՛ւ այդպէս է. դէ՛, քիչ մը հա՛ց . . .

Հօկոտ. 15, 1907 ՎԱՆԵՑԻ

ՆԱՄԱԿ ԿԻՆԿԻԱՅԻՑ

Հոկտեմբերի 8-ին (հ. տ.), երեկոյան (ժամը ըստ թրքաց) երեք և կէսին, Ալեքսանդրեանի մէջ, յանկարծ վեցհարուածներու պայթուցներ, աղաղակ, դուռն-դռնում թնդացուցին ամէն կողմ: Փողոցներու մէջ երթևեկութիւնը շատցան, Բաղաբէն բնակչութիւնը, 96-ի դէպքերը յիշելով, իր տան դռները փակեց, — լաց ու շիւան մըն էր որ փրթաւ: Աղ-ծուրը երթալով կսատկանար, հրացաններու պայթիւնը կը բազմապատկուէր . . .

Ի՞նչ էր այդ բոլորի պատճառը: Կայսերական ներումը մը եկեր է եղեր ընտրիֆներուն, իւրեւ թէ, մինչդեռ իրենց զօրապետները բանէ մը լուր չունին, անոնք ալ անցնող-գարձող-ներուն կհարցնեն:

Միւս կողմէ ընտրիֆները խուճ-խուճը գիշեր ատեն դէպի իրենց տունները կվազեն: Իրարանցումը կյարատուէ:

Եւրոպացիները և հիւպատոսները փողոցները ինկան եղելութիւնը հասկնալու. սակայն ի զո՛ւր:

Վերջապէս փաշան իր գրասենեակը եկաւ, ան ալ բանէ մը լուր չունի:

Մինչ այս մինչ այն, քաղաքին մէջ զօրք չմնաց, փախող-փախողի էր, ամէնքն ալ գնացին:

Հալէպ կուսակալին հեռագիր զարնուեցաւ, պատասխանը եղաւ յուսախաբութիւն:

Այդ գիշերը այդպէս անցաւ:

Յերեկին քննութիւններէ վերջ, հասկցուեցաւ որ ընտրիֆները իրենց յարձարացումն են այս բանը, իրենց փախելու ծաղրութեամբ դիւրութիւն տալու համար:

Հիմա ամէն կողմեր զօրքեր հանուած են ընտրիֆները նորէն հաւաքելու համար !!!

Ի՞նչ ընտրիֆներ, անօթի, թշուա՞ռ, այս խաղը խաղցան ի պատիւ ճարդակեր համար:

Երկար ժամանակէ ի վեր Գ. Պօլիս վտարուած ներսէս վարդ. Դանիէեանը, կայսերական հրամանով, Միւս անցաւ: Սոսի վարժարանի և դիւանի քարտուղարութեան պաշտօնը իրեն է յանձնուած:

Կլիկեցիներու «ազգային» գործերը աւելի քան անհա-խանձելի են:

Կաթողիկոս մը ունիւնք՝ որու երակներու մէջ արիւնը այնքան լաւ կվազէ, որքան որ աւելի լաւ տրամադրուած կըլլայ ի փառս սուլթանի կատակերգութիւններ խաղալ և խմել . . .

Սոսի վանքը այժմ շրջապատուած է խել մը, «ազգին» գրածը շորթող և համարի թիթեղեայ պատուանշանները իրենց կրծքին շողացնելու անյաղ ցանկութեամբ լցուած երուսաղէմեան ճիւղ ու թափով լի լարդապետներով:

Այս երեք տարի է, որ Հալէպի մէջ 30-էն աւելի հայեր քաղաքական խնդրոյ մը համար բանտերու խորերը կչարճար-ւին՝ անուէր ու անօրհակամ: Հալէպ-Այնթապի միացեալ առաջնորդութիւնը վարող միաբաններէն Կարապետ վարդապետը որ մը խիստ ասոց համար կառավարութեան դիմում չընելէն զատ՝ աշխատած և կաշխատի երկրի մէջ յեղափոխական տարրը ոչնչացնել, սուլթանին հաւատարմ զաւակը մնալու համար: Այս ուսպիլի եպերելի արարքները ո՛չ միայն կաթողիկոսը կարգարացնէ, այլ զինքը գովաստի կար-ժանայնէ, չէ՞ որ իր նախկին ճեռնատունն է եղած:

Այնթապի վարժարանին համար աշխատող Վարդանեան-ները այժմ մեր կղերներին աստելութեան ծառնաւոր թիրախն են դարձած, որովհետեւ «արդարութիւն» և «իրաւունք» կուզեն իրենց զրկողներուն դէմ: Կաթողիկոսը կոնգակ մը հա-նեց՝ «թող գոյուի Վարդանեան ըստած որջը» ըսելով: Վար-դանեանց վարժարանին փակելն ալ ազգասիրական գործ է եղեր:

Այս անսիրտ ու անխղճ կղերականները ժողովուրդը միշտ յուսահատութեան և փոխադարձ ատելութեան մէջ կաշխա-տին պահէր: Ծառ խղճալի է կլիկեցիներու վիճակը այս չարանեղ ճարդոց ձեռքէն:

Այս կողմերը եմէնի խնդիրը միշտ ծանր հանգամանք առնելու վրայ է. միշտ նոր զօրք կհաւաքեն: Սակայն, միւս կողմէ, հաւաքուած զօրքերը գրեթէ ամբողջութեամբ փախած են՝ իրենց ապրուստի միջոցը աւաղակութիւնը դարձնելով:

Մեր կողմերը չափէ աւելի սղութիւն կտիրէ: Թուրք ժո-ղովուրդը բացէ ի բաց հայհոյակից բառերով սկսած է կառավարութեան դէմ բողոքել: Եթէ զօրքերը այս կողմերը շատ մնան՝ ապստամբութեան մը ծագումը մօտաւոր կերելի: Ն ի դ ա մ ի է զօրքերէն 50-ի չափ՝ շղթայակալ՝ բանտն են նետուած՝ իրենց զաւակներուն դէմ կենալուն համար: Փաշան վախէն ի՞նչ շարժուել չի կրցաւ:

ԿԻՆԿԻԱՅԻՑ

12 հոկտ. (հ. տ.) 1907

ԿԻՆԿԻԱՅԻՑ

ՇՏՈՒՏԳԱՐՏԻ ԿՕՆԳՐԵՍԸ

Հնչակեան Կուսակցութիւնը, որպէս սօցիալ-դեմո-կրատական մի Կուսակցութիւն, անհաղորդ չէ մնացել Միջազգային Սօցիալիստական Կոնգրէսներին: Յիշենք միայն այն, որ Կուսակցութիւնս իր յատուկ պատուի-րակն ունէր թէ՛ Պարիզի (1900) և թէ՛ Ամստերդամի (1904) Կոնգրէսներին:

Իժմախառնար մեր պատուիրակի յանկարծակի հի-ւանդութիւնը արգելք եղաւ և այս անգամ անկարող եղանք Շտուտգարտի Կոնգրէսին մասնակցելի.— ի հարկէ Կուսակցութիւնը միշտ իրեն վերապահած ունի մաս-նակցութեան իրաւունքը յետագայ Կոնգրէսներին:

Այս անգամ տալիս ենք այդ ժողովի վճռորոշումները՝ գլխաւոր խնդիրներին մասին միայն:

Լիդերհօլի գեղեցիկ դահլիճի մէջ գումարուած 889 պատուիրակները ներկայացնում էին Միջազգայ-նականի 25 ազգութիւնները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՍԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՐԴԱՆԵՐ

Այդ խնդրի մասին մ ի ա ճ ա յ ն ու թ ե ա մ բ ընդունուած է հետեւեալ վճռորոշումը:

Կոնգրէսը հաստատում է Միջազգային նախկին Կոնգրէս-ների որոշումները զինուորականութեան և կայսերականութեան դէմ եղած գործունէութեան նկատմամբ և յիշեցնում է, որ զինուորականութեան դէմ գործունէութիւնը չի կարելի զատել կապիտալիզմի դէմ ուղղուած գործունէութեան ամբողջակա-նութիւնից:

Կապիտալիստ պետութիւնների միջև եղած պատերազմները ընդհանրապէս հետեւանք են համաշխարհային շուկայի վրայ նրոնց ունեցած մրցակցութեանը, որովհետեւ իւրաքանչիւր պետութիւն ո՛չ միայն ձգտում է իր համար վաճառատեղիներ ապահովել, այլև նորերը ձեռք բերել՝ օտար ժողովուրդների նուաճման և նրոնց հողերի գրաւման շնորհիւ:

Այս պատերազմները հետեւանք են այն անբաղդում մր-ցակցութեան, որ յառաջ է գալիս զինուորականութեան ըն-դունազնիւման, որ բուրժուազիայի տիրապետութեան և գոր-ծաւոր դասակարգի ընկճման զլխաւոր գործիքներից մէկն է:

Ազգայնական նախապաշարունակները սխառեմատիքապէս նպատակաւորութեամբ և ճշակութեամբ կեն պատերազմները՝ տիրապետող դասակարգի շահերի պատճառով, որպէսզի աշխարհով պարտաւարական զանգուածին խոտորեցնեն իր դասակարգային և ճիշդագոյն համերաշխութեան պարտականութիւններէն:

Պատերազմները, ուրեմն, կապիտալիզմի էութեան հետ են կապուած և դադար կառնեն ճիշդ կապիտալիստական սխառեմին ջնջումովը և կամ երբ զինուորական տեխնիքայի հետեւանով ճարդկային և զբաղական զստորութիւնների մեծութիւնը և կամ սպառազինման պատճառով առկա ունեցած ապստամբութիւնը կտալի հրաժարուիլ այդ սխառեմից:

Գործաւոր դասակարգը—որից՝ բոտ մեծի մասին՝ դուրս են բերում պատերազմիները և որը ինքն է այդ պատերազմների նիւթական զստորութեան ենթարկուողը — պատերազմների բնական հակառակորդն է. որովհետեւ պատերազմները հակասութեան մէջ են գործաւոր դասակարգի հետադարձ նպատակի հետ, — այն է՝ անտեսական մի նոր կարգի բուսեղծմանը, որ հիմնուած լինէր սոցիալիստական յաջման վրայ և իրականութեան մէջ արտացոլացնէր ժողովրդների համերաշխութիւնը:

Ահա թէ ինչու համար Կոնգրէսը բոլոր աշխատաւորների պարտականութիւնն է նկատում, ինչպէս և Պարլամենտները մէջ եղող նրանց մանդատներին, իրենց ամբողջ ոյժով մարտաւելու ցանաքային և ծովային սպառազինման դէմ, այդ մասին ցոյց տալով բուրժուական ընկերութեան դասակարգային բնատրութիւնը և այն շարժառիթները որ նրան մղում են ազգային հակամարտութիւնները պահպանելու ու մերժելու զբաղական ամէն օժանդակութիւն այդ քաղաքականութեան և նոյնպէս ջանալ որ պրոլետարական երիտասարդութիւնը ժողովրդների եղբայրութեան սոցիալիստական գաղափարներովը կրթուի և սխառեմատիքաբար բարձրանայ դասակարգային գիտակցութեան:

Կոնգրէսը՝ ճշտական բանալիներին փոխարինող միլիցիական սխառեմի դէմոկրատիական կազմակերպութիւնը համարում է իրական երաշխաւորութիւն, որ յարձակողական պատերազմները անկարելի կդարձնի և ազգայնական հակամարտութիւնների չքացումը կդիւրացնի:

Միջազգայնականը՝ չի կարող զանազան ազգային կուսակցութիւնների անհրաժեշտութեան տարբեր գործունէութիւնը, որ բոլորում է ժամանակի և միջավայրի պայմաններից, կանխապէս ամփոփել խոտապահանջ բանաձեւերի մէջ, այլ նա պարտաւոր է, որքան կարելի է, խոստանել և կարգաւորել գործաւոր դասակարգի ջանքերը զինուորականութեան և պատերազմի դէմ:

Իրօք, Բրիւքսէլի Միջազգային Կոնգրէսից ի վեր՝ պրոլետարիատը, զօրաբանակի դէմոկրատացումի իր ջանքով, զինուորական և նաւային ծախքերի մերժումով, զինուորականութեան դէմ անդադրում կուի մղելով հանդերձ, կորովայից և յարաճուն ազդեցութեամբ ամէն տեսակ միջոցների զինեց պատերազմները արգիլելու կամ նրանց վերջ տալու կամ գործաւորական դասակարգի աղտազրուութեանը ծառայեցնել տալով՝ պատերազմից յառաջացած ընկերային բոլորիւնների երեւումը, — աշակէս, օրինակ, Ֆաշիստայի ճգնաժամից յետոյ, անգլիական Բանտորական Միութիւնների և Ֆրանսիական գործաւորական սենդիկատների միջև համաձայնութիւն կայացաւ՝ խաղաղութիւնը ապահովելու և Ֆրանսիայի ու Անգլիայի միջև բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատելու: Մարօկիլոյի ճգնաժամի առթիւ Ֆրանսիական և գերմանական սոցիալիստ Կուսակցութիւնների բռնած զիրքը իրենց Պարլամենտներում, գերմանական և Ֆրանսիական սոցիալիստների այդ նպատակով կազմած ցոյցերը. Տրիէստի մէջ գումարում աստիճանական և խաղաղական սոցիալիստների համե-

րաշխ գործունէութիւնը երկու պետութեանց միջև ընդհանրութեամբ կանխելու համար. Շուեդիայի գործաւոր դասակարգի կորովի միջամտութիւնը Նորվեգիայի դէմ յարձակումը արգիլելու համար: Վերջապէս՝ ցարկիւմի կողմից շղթայագերմուած պատերազմին աւարտ տալու համար՝ սոցիալիստների մասսայական կռիւները, ինչպէս և ռուսական ռեճիման գործաւորների և զիւղացիների հերոսական զահաբերութիւնները այդ ճգնաժամից ժայթքեցնելու աղաատութիւն՝ Ռուսաստանի ժողովրդների և պրոլետարիատի համար. ուրեմն այս բոլոր ջանքերը ապացոյց են գործաւոր դասակարգի յարաճուն ոյժին և նրա այն հոգացողութեանը, որ նա եռանդաւոր կերպով աշխատել է խաղաղութիւնը պահպանել:

Գործաւոր դասակարգի գործունէութիւնը այնքան աւելի ազդու կլինի, որքան որ անդադրում մի՛ պրօպագանդա մրութեւրը կպատրաստի եռանդաւոր ջանք անելու և որքան որ ազգային զանազան կուսակցութիւններ աւելի ուժգինեցնել խթանուին և կկարգաւորուին Միջազգայնականի կողմից:

Կոնգրէսը համոզուած է, բայցի դրանից, որ պրոլետարիատի ճնշման տակ, բուրժուական կուսակցութիւնների ու դրոնելի փորձերին պիտի փոխանորդի, բոլոր վեճերի համար, միջազգային իրաւարարութեան լուրջ գործադրութիւնը և այդպիսով բոլոր ժողովրդների համար կարելի պիտի լինի ապահովել ընդհանուր զինաթափութեան բարիքը և քաղաքակրթութեան զարգացման համար պիտի թոյլատրուի կիրարկելու նիւթական և ծառայողական ոյժերի այն անհուն աղբիւրները, որոնք կրանում են սպառազինումներից և պատերազմներից:

Կոնգրէսը յայտարարում է.

Եթէ մի պատերազմ սպառնայ պայթել, պատկանած երկրների գործաւոր դասակարգի և պարլամենտների մէջ եղող նրանց ներկայացուցիչների պարտականութիւնն է, Միջազգային Բիւրօի աջակցութեամբ, միահամուռ և կարգաւոր ոյժով ամէն ջանք թափել՝ պատերազմը արգիլելու, իրենց նպատակաշարժար տեսած ամէն միջոցներով, որոնք, բնականաբար, տարբերում են՝ նայելով այդ երկրների դասակարգային կռուի ստատիկութեանը և քաղաքական ընդհանուր դրութեանը:

Անուամենայնիւ, երբ պատերազմը պայթի, նրանք պարտականութիւն ունեն միջամտել՝ փութապէս դադարեցնելու համար և իրենց ամբողջ ոյժով օգտուելու պատերազմի բուսեղծած քաղաքական ու անտեսական ճգնաժամից՝ ժողովրդական խոր խաւերին յուզելու և կապիտալիստական տիրապետութեան անկումը արագացնելու:

ԱՐԶԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻԻՆՆԵՐԻ (ՍԷՆԴԻԿԱՏՆԵՐԻ)
ԵՒ ՍՕՑԻԱԼԻՍՏ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՆՆԵՐԸ

Մտաւոր, քաղաքական և անտեսական ստրկութեան բոլոր կապանքներից պրոլետարիատին ամբողջապէս ազատագրելու համար՝ քաղաքական և անտեսական կռիւները հաւասարապէս անհրաժեշտ են: Եթէ Սոցիալիստ Կուսակցութեան գործունէութիւնը առաւելապէս կատարում է պրօլետարիատի քաղաքական կռուի սահմանների մէջ, — արհեստակցական միութիւնների (սենդիկատների) գործունէութիւնը զլնաւորապէս կատարում է գործաւոր դասակարգի անտեսական կռուի սահմանների մէջ: Ուրեմն Կուսակցութիւնը և արհեստակցական միութիւնները հաւասարապէս կարեւոր գործ ունին կատարելիք պրոլետարիատի ազատագրութեան կռուի մէջ:

Երկու կազմակերպութիւններից իւրաքանչիւրը ունի իր սեպհական շրջանը, որի սահմանների մէջ ամէն մէկը բացարձակապէս անկախ գործունէութիւն կարող է ունենալ: Բայց պրոլետարական դասակարգի կռուի յարաճուն բազմացող մի շրջան կայ, երբ առաւելութիւններ կարելի է ձեռք բերել միայն Կուսակցութեան և արհեստակցական միութիւնների միատեղ համաձայնութեամբ:

Հետևաբար պրոբետարական կուլը այնքան աւելի լաւ առաջ կտարուի, այնքան աւելի արդիւնաբեր կլինի, որքան որ արհեստակցական միութիւնները և Կուսակցութեան յարաբերութիւնները աւելի սերտ կլինեն, առանց արհեստակցական միութիւնների շարժման անհրաժեշտ միութիւնը վտանգելու:

Կոնգրէսը յայտարարում է, որ գործաւոր դատակարգի շահը կը պահանջէ որ ամէն երկրի մէջ, սերտ և ծշտառ և յարաբերութիւններ ստեղծուին արհեստակցական միութիւնների և Կուսակցութեան միջև:

Կուսակցութիւնը և արհեստակցական միութիւնները իրենց թափած ջանքերի մէջ բացառապէս իրարու պիտի օգնեն և աջակցեն ու իրենց կռուի մէջ պիտի գործածեն այնպիսի միջոցներ, որոնք կծառայեն պրոբետարիատի ազատագրութեանը: Երբ երկու կազմակերպութիւնների միջև հակացիւնների տարակարծիքութիւններ յառաջանան կիրարկելիք մէթոտների նպատակադրութեան նկատմամբ՝ իրարու հետ մի համաձայնութիւն պիտի ձեռնարկեն:

Արհեստակցական միութիւնները՝ գործաւորների ազատագրութեան կռուի մէջ իրենց պարտականութիւնը լրիւ կկատարեն այն ժամանակ, երբ իրենց գործաւորութեան մէջ կը ներշնչուեն բացառապէս ոսցիալիտական ոգով: Կուսակցութիւնը պարտականութիւն ունի արհեստակցական միութիւններին օգնելու՝ աշխատաւորների ընկերային վիճակի բարձրացման և բարձրացման նրանց մղած կռուի մէջ: Պարլամենտարական իր գործունէութեան մէջ՝ Կուսակցութիւնը պէտք է ամէն կերպ նպատակ անի արհեստակցական միութիւնների պահանջները:

Կոնգրէսը յայտարարում է, որ կապիտալիստ արտադրութեան եղանակի յառաջադիմութիւնը, արտադրութեան միջոցների յարաճուն կեդրոնացումը, գործատեբերի յարառան միութիւնը, ճանաւոր արհեստների ծշտառ և կախումն ունենալը բուրժուական ընկերութեան ամբողջութիւնից՝ այդ բոլորը արհեստակցական միութիւնների կազմակերպութիւնները անկարողութեան կը ծառայեն, եթէ նրանք արհեստակցական եւ սասիրութեան հողի վրան կանգնեն և աշխատանքի ու կապիտալի միջև շահերի ներդաշնակութեան թէօրիան ընդունեն:

Կոնգրէսը այն կարծիքին է, որ արհեստակցական միութիւնները այնքան աւելի յաջողութիւն կստանան՝ յափշտակութեան և ճնշման դէմ մղած իրենց կռուին մէջ, որքան որ նրանց կազմակերպութիւնը միացած կլինի, որքան որ նրանց օժանդակութեան սիստէմը աւելի կատարեալ կլինի, և սենդիկատական կռուի համար նշանակուած դրամաբիւրները աւելի լիքը կլինեն, որքան որ իրենց յարգները աւելի պայծառ դիտակցութիւն կունենան տնտեսական պատահականութեանց մասին, և որքան որ աւելի ճեմ կլինեն ոսցիալիտական իդէալով ներշնչուած իրենց խանդավառութիւնը և զոհաբերութեան ոգին:

ԳԱՂՈՒԹԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Կոնգրէսը այն կարծիքին է, որ կապիտալիստական գաղութային քաղաքականութիւնը, նայն իսկ իր էութեամբ, անհրաժեշտօրէն տանում է դէպի ոտրկացում, դէպի բռնի աշխատանք և դէպի բնիկ ազգաբնակիչների քայքայումը գաղութային շրջանների մէջ:

Կապիտալիստ ընկերութեան յայտարարած քաղաքակրթիչ միտքի միայն պատրուակ է ծառայում իր շահագործման և նուաճման տենչը յագեցնելու: Միայն ոսցիալիստ ընկերութիւնն է, որ ամէն ժողովրդների հնարաւորութիւն կարող է ընծայել կատարելապէս զարգացնելու իրենց քաղաքակրթութիւնը:

Կապիտալիստական գաղութային քաղաքականութիւնը, փոխանակ արտադրիչ ոյժերը աճեցնելու, ստրկացման և թշուառութեան մէջ է դնում բնիկներին, ինչպէս որ արիւ-

նահեղ և աւերիչ պատերազմներով քայքայում է այն երկրները, բնական հարստութիւնը, ուր ինքը տեղափոխում է իր մէթոտը: Գաղութային քաղաքականութիւնը հէնց զրանով յաղաղեցնում կամ արգելում է վաճառականութեան և վաճառատեղիների զարգացումը, քաղաքակրթ երկրների ճարտարագործութեան արտադրութիւնների համար:

Կոնգրէսը դատաւարում է կապիտալիստական գաղութային քաղաքականութեան մէթոտները և, արտադրիչ ոյժերի տարածականութեան շահի տեսակէտով, պահանջում է մի այնպիսի քաղաքականութիւն, որ քաղաքակրթութեան խաղաղ զարգացումը երաշխաւորէր և, աշխարհի ամէն ծայրերում, հողի հարստութիւնները ամբողջ մարդկութեան յառաջադիմութեան ծառայութեան մէջ դնէր:

Նորից հաստատելով Պարիզի (1900) և Ամստերդամի (1904) վճռորոշումները, Կոնգրէսը դատաւարում է ներկայ գաղթարարութիւնը, որ կապիտալիստական էութեան հետ կապում է լինելով, ուրիշ գաղափար չունի, եթէ ոչ ակրապետել երկիրներ և լծի տակ առնել ժողովրդներին՝ նրանց անխնայօրէն շահագործելու սակաւթիւ մի փոքրամասնութեան օգտին, զրանով ծանրացնելով մայր երկրի մէջ եղող պրակտիկների տուրքերը:

Մարդու ձեռքով՝ մարդու ամէն տեսակ շահագործման թշնամի, առանց ցեղի խորութեան՝ բոլոր ճնշուածների պաշտպան, Կոնգրէսը, դատաւարում է գոյութեան և աշխարհակալութեան այդ քաղաքականութիւնը, որ ամենաուժեղի իրաւունքի անսօթ կիրարկութիւնն է, որ ոտքի տակ է առնում իդարաւոր ժողովրդների իրաւունքները և զարձեղ հաստատում է որ գաղութային քաղաքականութիւնը բազմաթիւնում է միջազգային բարութիւնների վտանգը, ինչպէս և պատերազմները՝ գաղութալստի ձգտող երկրների միջև, — այս կերպով ծանրացնելով տուրքերը ծովային և ցամաքային ոյժերի համար:

Յինանասական տեսակէտով, թէ՛ գաղութային՝ այն ծախքերը, որ բղտում են կայսերականութիւնից և թէ՛ այն ծախքերը, որոնք անհրաժեշտ են գաղութների անտեսական էօլիւցիան նպատաւորելու համար, պէտք է ընկնեն նրանց վրայ, որոնք օգտուում են գործուած այդ յափշտակութիւնից և նրանից էլ իրենց հարստութիւնն են կազմում:

Կոնգրէսը յայտարարում է որ ոսցիալիստ ճանդատեբերը (պատուիրակները), բոլոր պարլամենտների մէջ, պարտականութիւն ունին անընկրկելի կերպով ընդդիմադրելու ծայրայեղ շահագործման և ոտրկացման այն բեթիմին, որ գոյութիւն ունեցող բոլոր գաղութալստների մէջ իր սրածութիւններն է անում, — այն է՝ բնիկների վիճակը բարւոքող բեթորմներ պահանջելով, նրանց իրաւունքների պահպանութեան վրայ հսկելով, արգելելով ամէն շահագործութիւն և ամէն ըստըրկացում և աշխատելով, իրենց արամադրելի բոլոր միջոցներով, այդ ժողովրդների կրթութեանը՝ անկախութեանը համար:

ԿԱՆԱՆՑ ՔՈՒԿԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Միջազգային Սոցիալիստ Կոնգրէսը որոշեց՝ Կոնգրէսը ճեմ ուրախութեամբ ողջունում է ոսցիալիստ կանանց միջազգային կոնֆէրանսը և կանանց քուէարկութեան նկատմամբ՝ այդ կոնֆէրանսի տուած որոշումներին իր համերաշխութիւնն է յայտարարում:

Կոնգրէսը մերժում է ուհմանափակ քրուէարկութեան իրաւունքը, որ խաթարում և քնատում է կանանց քաղաքական հաստատութեան սկզբունքին: Սոցիալիստ կուսակցութիւնները մարտնչում են այդ սկզբունքի կենդանի և շօշափելի միակ արտայայտութեան համար, այն է՝ ընդհանուր հանրաքուէ բոլոր չափահաս կանանց համար՝ առանց սահմանափակելու ընդունակութեան, սակի, սեպհականատիրու-

թեան և այլ անյալի պայմաններով, որոնք կարող էին աշխատաւոր ժողովրդի անդամներին զրկելու այլ իրաւունքից: Բնութեան իրաւունքի այլ կատարեալ Հասարակութեան Համար մորաւոր կռուին մէջ, սոցիալիստ կիները չպէտք է դաշնակցին քուէի իրաւունք պահանջող բուրժուադասի ֆէմինիստներին հետ, այլ մարտ մղեն սոցիալիստ կուսակցութիւնների հետ, որոնք մարտնչում են կանանց քուէի Համար և նկատում են այն՝ որպէս գործնական և հիմնականապէս կարեւոր բէֆորմներէ մէկը՝ քուէի կատարեալ ղեկավարողութեամբ ըստանալու Համար:

Բոլոր երկրների սոցիալիստ կուսակցութիւնները պարտականութիւն ունեն եռանդաւոր կերպով կռուելու կանանց ընտրական քուէարկութեան ներմուծման Համար:

Ահա՛ թէ ինչու նրանց կռիւները — պետութեան և զիւլիստների օրէնսդրական և վարչական օրգանիզմների մէջ քուէի ղեկավարողութեան Համար յօդուտ պրոլետարիատի — պէտք է իրենց մէջ բովանդակեն մասնաւոր կռիւ կանանց քուէի Համար, այլ քուէն սոցիալիստ կուսակցութիւնները պէտք է պահանջեն և պաշտպանեն ուժեղութեամբ թէ առանձին պրոպագանդայով և թէ պարլամենտների մէջ: Այն երկրներում ուր այդ-մարդկանց քուէի ղեկավարողութեամբ նշանաւոր յառաջադիմութիւն է արել և կամ ուր նա կատարելապէս իրագործուել է, սոցիալիստ կուսակցութիւնները պէտք է մարտի ձեռնարկեն կանանց ընդհանուր քուէի ներմուծման Համար և միաժամանակ յայտնաբերեն պաշտպանեն այն բոլոր բէֆորմները, որ մենք պէտք է տակաւին իրականացնենք արական սեռի պրոլետարիատի Համար, այն է՝ քաղաքացու յատկութիւնից անբաժան լիակատար իրաւունքներ տալ:

Միջազգային Սոցիալիստ կուսակցութիւնը չի կարող ուսման եւ որոշեալ մի ժամանակ, թէ քուէի տիրապետութեան իրաւունքի Համար երբ շարժում պիտի սկսուի: Այնուամենայնիւ նա յայտարարում է, երբ մի որ և է որոշեալ երկրի մէջ այդպիսի մի շարժում սկսուելու լինի, ապա այդ շարժումը նպատակ պիտի ունենայ ընդհանուր քուէ ձեռք բերել բոլոր չափահասների Համար՝ առանց խտրութեան սեռի, բացառապէս և առանց որ է պայմանի:

Բուէարկուած միաձայնութեամբ նուազ երեք ձայնի:

ԱՐՏԱԳԱՂԹ ԵՒ ՆԵՐԳԱՂԹ

Կոնգրէսը յայտարարում է որ.

Աշխատաւորների արտագաղթը և ներգաղթը կապիտալիզմից անյալի անբաժան երևոյթներ են, ինչպիսին են բանութիւնները, դերարտադրութիւնը, ենթաստիւնը. — դրանք տրամադրելի այն միջոցներն են, որոնցով կապիտալիզմը աշխատում է աշխատաւորների աշխատանքի արդիւնքից ստացուած բաժինը նուազեցնել և այդ երևոյթները, երբեմն անսովոր չափ են առնում՝ քաղաքական, կրօնական կամ ազգային Հայածանքների շնորհիւ:

Կոնգրէսը գործաւոր դասակարգին սպառնացող արտագաղթի և ներգաղթի վտանգը հեռացնել չի կարող ո՛չ անտեսական և քաղաքական որ և է բացառիկ միջոցներով — որպէսզէն աչք միջոցները անգոր են և էականապէս բէակցիւններական — ո՛չ ազատ երթևեկութեան ծախսաւոր սահմանափակումով, և ո՛չ էլ օտար ազգայնութիւններին կամ ցեղերին պատկանող անհասանելի վտարումով:

Կոնգրէսը, ընդհանրապէս, յայտարարում է, որ կազմակերպուած գործաւոր դասակարգի պարտականութիւնն է ընդդիմադրելու իրենց օրապահիկի Հայթայթման յաճախակի նուազեցմանը՝ անկազմակերպ աշխատաւորների մասսայական ներմուծութեան պատճառով. նա յայտարարում է նոյնպէս, որ այդ կազմակերպուած աշխատաւորների պարտականութիւնն է արգելելու ս ա ռ ա կ ի ն ո ս ն ե թ ի ներածութիւնը և արտածութիւնը:

Կոնգրէսը զիտէ թէ շատ պարագաներում ի՛նչ մեծ դժուարութիւններ են ստեղծուած պրոլետարիատի Համար՝ չկազմակերպուած գործաւորների, կեանքի աւելի ստոր մակերևոյթի վրայ կանգնած, զլիստորապէս երկրագործական և ընտանեկան տնտեսութիւն ունեցող երկրների բնիկների մասսայական ներգաղթով, — նա զիտէ և՛ այն վտանգները, որոնք յառաջանում են արտագաղթի մի բանի ձևերից:

Պրոլետարական Համերաշխութեան Հայեցակէտի վրայ կանգնած, Կոնգրէսը անընդունելի միջոց է Համարում նոյնպէս որոշեալ ցեղերի կամ ազգայնական անհասանելի վտարումը: Եւ ջատագովում է հետեւեալ միջոցները.

Ներգաղթականութեան երկրներում:

1. Արգելել կանխապէս պայմանագրուած գործաւորների ներածութիւնը և արտածութիւնը, որովհետեւ այդ Հանգամանքը թոյլ չի տալիս նրանց ազատօրէն անօրինելու իրենց աշխատանքի ոյժը և իրենց վարձագները:

2. Օրինական Հոսանաւորութիւն աշխատանքի նորմալ օրով, նուազագոյն վարձագնով, sweating system-ի) և անյալի աշխատանքի կանոնաւորմամբ, առողջապահական կոնտիների և բնակութիւնների խտագին վերահսկողութեամբ:

3. Անչէլ այն բոլոր սեղմումները, որոնք դժուարացնում են և կամ բնաւ թոյլ չեն տալիս որոշեալ ազգայնութիւններին և կամ ցեղերին մի երկրի մէջ բնակութիւն ունենալու կամ ընկերային, քաղաքական և տնտեսական իրաւունքներ վայելելու ու Հպատակութիւն փոխելու դիւրութիւն:

4. Բոլոր երկրների արհեստակցական միութիւնների Համար հետեւեալ սկզբունքները ընդհանուր կիրարկութեան մէջ պիտի մտնեն.

ա.) Առանց որ և է սեղմումների՝ արտագաղթող գործաւորների մուտքը բոլոր երկրների արհեստակցական միութիւնների մէջ:

բ.) Մուտքի դիւրութիւն չափաւոր անդամալծարի Հաստատումով:

գ.) Ազգային մի ուրիշ կազմակերպութիւնից դէպի միւսը անցնել ձրի, դէպի ազգային կազմակերպութիւնը պարտաւորութիւնները լիակատար կերպով կատարելու պայմանով:

դ.) Միջազգային սէնտիկատական մի կարաէլի կազմակերպութիւն, որ ճշդիւ և վերեւ գրուած պահանջների Համեմատ պիտի որոշի մի կանոնադրութիւն և ստահովայի ներկայ սկզբունքների և միջոցների գործադրութիւնը:

5. Օգնութիւն յօդուտ այն երկրների սէնտիկատական կազմակերպութիւններին, ուր արտագաղթը գլխաւորապէս կատարում է:

II

Արտագաղթի երկրներում.

1. Ակտիւ պրոպագանդա սէնտիկատական կազմակերպութիւնների Համար.

2. Ներգաղթելիք երկրների աշխատանքի պայմանների մասին իրական տեղեկութիւններ տալ Հրապարակապէս:

3. Արտագաղթի և ներգաղթի երկրների արհեստակցական միութիւնների միջեւ սերտ Համաձայնութիւն, որպէսզի արտագաղթի և ներգաղթի խնդիրների նկատմամբ մի Հանգրաւան գործունէութեան յանգուի:

1) Sweating system, քրտինքի սխառէմ: — Այդպէս են անուանում, գլխաւորապէս, զղեստեղէնների պատրաստութեան դաշինքների յաջորդական փոխանցման այն մէթոդը որ, վերջին վերլուծութեամբ, Հասնում է մի փոքրիկ ձեռնարկով և սա՛ ձևի, կարի և արդուելու աշխատանքները կատարել և ստալիս ա մ են ա չ ն չ ի ն գ ն ե թ ու լ: — ամենածանր և տաժանելի աշխատութեան ենթարկելով գործաւորներին ու գործաւորահիներին և նրանց ստիպելով բնակելու ամենալատառողջ բնակարաններում:

4. Բայց այդ ի նկատի ունենալով որ երկաթուղային և նավային ընկերությունները, ինչպես և հողային ու այլ խաբեբայական գործերի ձեռնարկները իրենք արուեստականորեն աշխատաւորների արտադրութիւն են յառաջացնում սուտ ու խաբեբայական խառնուրդով, Կոնգրէսը պահանջում է. — Հսկողութիւն նավային գործակալների և արտադրութի գրասենեակների վրայ, ի հարկին օրինական և վարչական ծիջոցներ ձեռք առնելով նրանց դէմ, որպէսզի թոյլ չտրուի որ արտադրութիւն կապիտալիստական ձեռնարկի բնուրութիւն ստանայ:

ՓՐԱՆՍԻԱ

— “Հայրենիքը հողն է”

Պր. Գրաֆֆէնը ներկայ կապիտալիստական ընկերութեան սեպհականատիրութեան հիմունքները պաշտպանող չափաւորական գաղափարներով տողորում ձի ուսումնասիրող է: “Համաշխարհային Կալուածներ” ի մասին իր հրատարակած գիրքը ճրջանակի է արժանացել ֆրանսիական երկրագործական էնկերութեան կողմից:

Այդ գրքի մէջ հեղինակը ցոյց է տալիս թէ ինչպէս բարոյական ճեմ և աշխույժ յատկութիւններն աւել են լինում հողին կալած անհատները և ժողովուրդները: “Հայրենիքը հողն է”, — առ է իր ընդհանուր եզրակացութիւնը:

Այդ եզրակացութեան մասին երկրագործական խմբիւրների քաջամասնօթ, յայտնի սօցիալիստ Կոմպէր-Մօրէլը հետեւեալ խորհրդածութիւններն է անում:

“Այո, հեղինակի ասելով, հայրենիքը հողն է. այն բեղմնաւոր և արգասաբեր հողը, ուրտեղից աստքալից հսկները և տերեւազարդ բարունակներն են ցնցղիւմ. այն հողը՝ որ շարունակ մշակուած, արօրադրուած, խրխրուած է գիւղացու ջրհոտ բազուկներով, գիւղացու՝ որ ամբակուռ կոկեր ունի այգալիսի տաժանելի աշխատանքներ կատարելու:

Իսկ հայրենիքի գաղափարի այդ կարծ, հաստ և սարսական միտքը ընդունելով՝ երկրագործական վայրերում քանի՞ հատ հայրենասէրներ կարելի է գտնել:

Փրանսիայի 6,663,135 երկրագործական աշխատաւորների մէջ՝ քանի՞ գիւղացիներ կան, որոնք ձի կտոր հող, հայրենիքի ձի մասնիկի տէր են:

Հայրենիք ունին ագարակների մէջ աշխատող 1,832,174 ընչազուրկ ծառաները:

Հայրենիք ունին 621,131 օրավարձով աշխատող սեպհականագուրկները:

Հայրենիք ունին 220,871 ընչազուրկ մարաբանները:

Հայրենիք ունին 595,623 ագարակագանները և 16,291 սեպհականագուրկ համարակալները:

Ոչ. որովհետեւ պր. Գրաֆֆէնի հայեցակէտով հայրենիք ասելով հող է հասկացուած, մինչդեռ դրանցից և ո՛չ մէկը ձի կտոր հող ունի:

Ուրեմն այդ բոլոր հողագուրկները, մեր հեղինակի կարծիքով, անհայրենիքականներ են, որովհետեւ հող չունեցողներ են:

Եւ ի՞նչ են անում բուրժուա կառավարութիւնները պահասացնելու այդպիսիների թիւը՝ որոնց գոյութիւնը ազգային վտանգ է համարուած, իրենց ասելով:

Ոչինչ:

Սօցիալիստները, բոլորովին դրա հակառակը, աշխատում են որ այլևս անհայրենիքականներ չլինեն:

Նրանք չեն ստիպում որ գիւղացիները աղաղակեն թէ իրենք ասում են այն հայրենիքը, որից իրենք բաժին չունեն. — Ոչ, բոլորովին հակառակը, նրանք ամէն ճիշդ թափում են գիւղացիներին հասկացնելու, որ եթէ իրենք հայրենիք, այսինքն հող չունեն, որ եթէ այդ հայրենիքը իրենց սեպհական իւր չէ, իրենց չի պատկանում, այլ մենաշնորհն է դարձել ձի քանիստների, — դրա պատճառն այն է, որ իրենք չեն ցանկաւում, որովհետեւ իրենք այդ ցանկանալ չգիտեն:

Նրանք չեն ասում գիւղացիներին թէ՛ որովհետեւ դուք հայրենիք, հող չունիք, դուք պէտք է չափազանցուրդ այն հայրենիքով, որի վրայ մեր նախահայրերը բնակուել և ձեզ համար սանջուել են:

Նրանք խորհուրդ չեն տալիս գիւղացիներին խոյս տալու կամ ներքին յուզումներ առաջ բերելու. երբ իրենց սեպ-

հականութիւնը չեղող այդ հայրենիքը, այդ հողը յարձակման կենթարկուի աշխարհակալութիւնների ծարաւի հարեան ազգութիւնների կողմից:

Ոչ:

Ինչոր սօցիալիստները գիւղացիներին քարոզում են իրենց առօրեայ պրօպագանդայով, այդ այն է՝ որ կապիտալիստ դասակարգը յափշտակել է հայրենիքը — հողը — աշխատաւորների ձեռքից, ուրեմն այդ իսկ աշխատաւորները պիտի պահանջեն, որ հայրենիքը իրենց վերադարձնուի:

Մենք նրանց ասում ենք թէ դուք հայրենիք չունեք, որովհետեւ հող չունիք, բայց ո՞վ է ձեզ արգելում հող տնկնալու:

Դուք այդ հայրենիքի տէրը, սեպհականացնողը չէք դառնալ՝ դատաւիտներով, նրա դէմ մարտնչելով, բարձի թողնալով ճիշդ այն բողախն, երբ ձի ուրիշը կուլէ այդ հայրենիքը տիրել:

Ազգայնօրէն կազմակերպուելով է — որովհետեւ ազգը միաժամանակ բնական և դաստիարակ բնիկացին այն միջավայրն է, որի վրայ մենք իրական իշխանութիւն ունինք — որպէս քաղաքական դասակարգային մի կուսակցութիւն, որ դուք կարող էք նուաճել հասարակական իշխանութիւնները, կապիտալիստ դասակարգին սեպհականագրկել և ընկերակաւնացնել, հաւաքական սեպհականութիւն դարձնել այդ հայրենիքը՝ այդ հողը, որ բուրժուալիստ իր տիրապետութեան տակն է առել՝ կամ որպէս հողային ընդարձակ կալուածներ որ վարձու կամ մարաբայութեան է տալիս, կամ որպէս փոքր սեպհականատիրութիւն, որ գրաւականի տակ առած փոխ է առել նրանց, որոնք երեւութական սեպհականատէրերն են:

Ահա թէ մենք ինչ ենք ասում՝ գիւղացիներին. և երբ նրանք մեր ասածները կհասկանան, երբ վերջապէս նրանք քաղաքական ուրոյն կուսակցութիւն կկազմեն և երբ շնորհիւ սօցիալիստական գործունէութեան, որ նրանք իրենց քաղաքացի ընկերների հետ միասին կվարեն, նրանք ձեռք կդնեն հողի վրան — ինչպէս, որ արտադրութեան և փոխանակութեան բոլոր միջոցների վրան որ նրանք զօրութեամբ ունին բուհատումը ունենալու օրից — վերջապէս նրանք սեպհականացնողներ, տիրացողներ կլինեն այն հայրենիքին, որ բուրժուալիստ նրանց ձեռքից խլել և երջանկօրէն վաճելու էր երբեմն:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Հնչ. Կուս. Կեդր. վարչութիւնը սրանով յայտնում է, որ Կ. Պօլսում, Զմիւռնիայում, Թիւրքիայի ուրիշ քաղաքներում, ինչպէս և արտասահմանեան դանաւան երկրներում, Հնչ. Կուս. անունով սպառնալիքներ անողները և բռնի դրամ պահանջող անձնաւորութիւնները կամ խմբակցութիւնները ո՛չ մի կապ և յարաբերութիւն չունին Հնչակեան Կուսակցութեան հետ. հետեւապէս Հնչակեան Կուսակցութեան մասնաճիւղերը և ղեկավարիչ մարմինները որ և է պատասխանատուութիւն չունին այդ մասին:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ դանաւարանում ստացուել են հետեւուլ գումարները. —			
Փրոմոթէնտ	Մ. դից	—	200
ԶԼՄԻՐ	—	—	150
ՄԵՐՈՅԺ	—	—	40
ԲԴՄ	—	—	100
ՆԱԽԱՀԱՆՈՒՄՍ	—	—	132
ՔՐԱՅԻՄՍԻ	—	—	400

M. BELLART. — 7, Rue Campagne-Première 7, (France) PARIS.

Imprimeur-Gérant EMILE LEBÉE